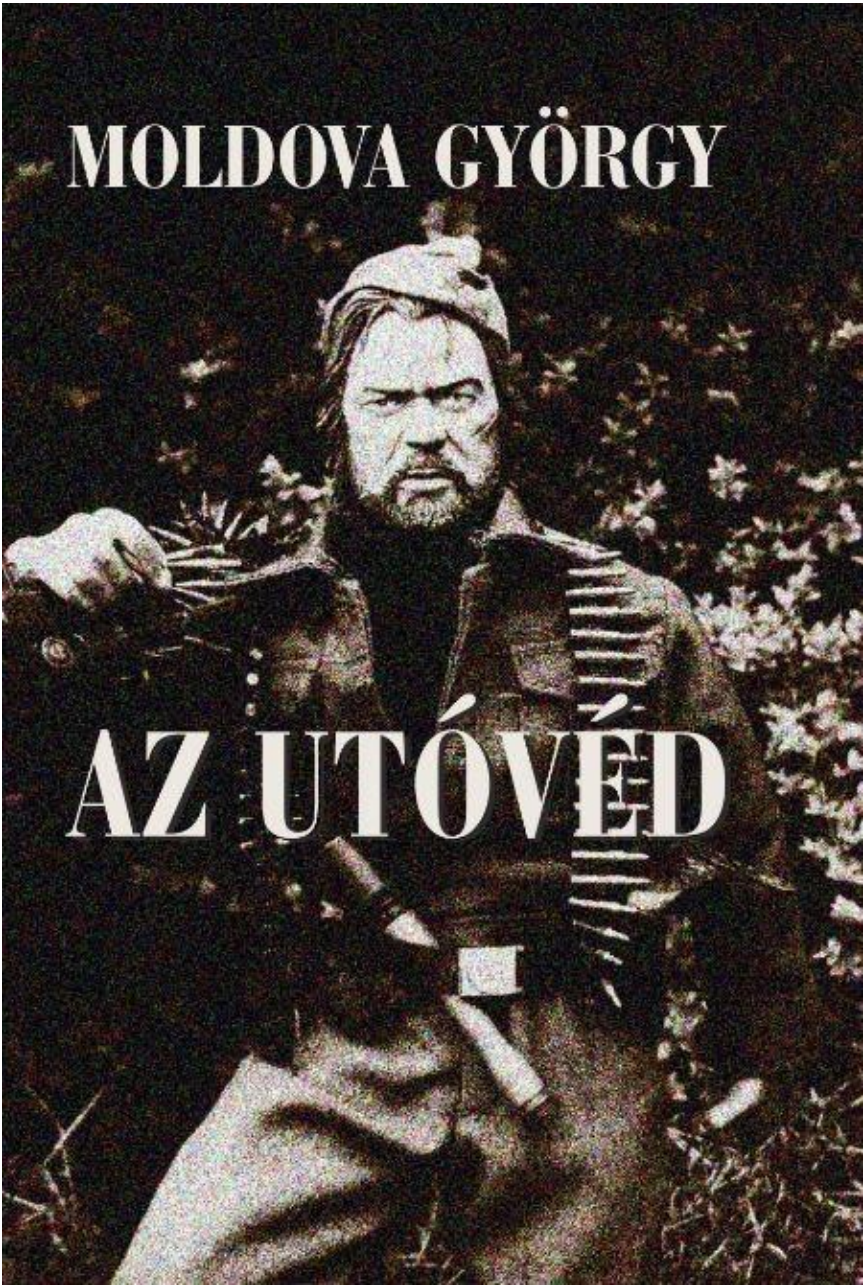
MOLDOVA GYÖRGY
AZ UTÓVÉD

MOLDOVA GYÖRGY

AZ UTÓVÉD

Regény

URBIS KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2016

©MOLDOVA GYÖRGY, 2016

A táblaborító NAGY PÉTER munkája

Urbis Könyvkiadó, Budapest
A kiadásért felel a Kiadó igazgatója

I.

A 3. jugoszláv partizánhadsereg Iván Markovicsról elnevezett brigádja szüntelen harcot víva az üldöző ellenséggel, 1942 szeptemberében elérte a Szemigláv-hegységen átvezető Hold-szorost, és ott tartós védelemre rendezkedett be. A partizánok semmiképp sem adhatták fel ezt a stratégiai kulcspontot: az összefüggő magasvonulat egyetlen hágója volt, ha valaki átjutott rajta, szabad utat nyert a mögöttes síkságra, majd egészen le a tengerig. A német hadvezetés jelentős erővel összpontosított ebbe az irányba, amelyeket szövetséges segéd-csapatok: horvát usztasák és Vuksánovics kék fezt viselő bosnyák szakadárjai támogattak.

Az 5-10 négyzetkilométernyi fennsík nagy részét lappangó mocsár borította, távol esett minden lakott helytől. Valaha a Szvjátá Anachoreta rend szerzetesei éltek itt a sziklákba vájt barlangokban meghúzódva. Kezük munkájával tartották fenn magukat, a majorságukban kecskéket, baromfikat neveltek, egy kövektől megtisztított földdarabon veteményeskertet, gyümölcsöst alakítottak ki; ciszternákba gyűjtötték össze az esőt és a megolvadt havat. A szerzetesek, akik megkülönböztető jelként kék övvel kötötték át fekete köntösüket, már a háború kezdetén elvonultak a környékről. Sok élelmiszert és sarangban felhalmozott farönköt hagytak hátra, a partizánok ennek köszönhették, hogy át tudták vészelni a telet.

A harcok során már megtizedelődött brigád alig 200 főből állott, és csak néhány hivatásos katona akadt az önkéntesek

között. A parancsnoki tisztet is egy „civil", Mosa Indig ezredes töltötte be. Indig már az első világháború előtt ismert kabarészerzőnek számított, operettek dalszövegeivel, sikamlós kupléival meghódította a szórakozni vágyó közönséget. Sorsa 1916-ban vett döntő fordulatot; egyetlen fia, Márkó elesett a fronton, másnap Indig megjelent a belgrádi Háborúellenes Bizománynál és felajánlotta, hogy kész elvállalni bármilyen feladatot.

A háborús vereség után Indiget letartóztatták és öt napot töltött a karlováci börtönben. Kitűnően szabott télikabátjában, Borsalino kalappal a fején ott feküdt keresztben a küblibél kicsorduló húgyban, de a tartását mindvégig megőrizte. Mikor egy rendőrtiszt ráordított:

– Te vagy az a Mosa Indig? – azt felelte:

– Igen, én vagyok, és magát hogy hívják, hadnagy úr?!

Mikor kiengedték, akkor sem változtatott a magaviseletén. Hajnalonként ott állt a börtön előtt a foglyoknak szánt élelmiszerrel, takarókkal megrakodva. Az elítéltek nem tudták, hogy a szennyes, nemegyszer véres fehérneműjüket a szerb kabarék régi fejedelme viszi el és juttatja vissza kimosva-kivasalva.

Indig újabb letartóztatása elől kiszökött Bécsbe, ott megalakította a „Szabad Szerb Szó" elnevezésű újságot, a lap betiltásáig minden számban megjelent írása. Már túl a hatvanadik évén részt vett a spanyol polgárháborúban a köztársaságiak oldalán, az utolsók között szökött vissza a Pireneusokon át. A második világháború kitörése Moszkvában érte, belépett a Vörös Hadseregbe, ezredkomisszárként harcolt a breszti blokádban.

Az egység 1941. június 22-étől július első napjáig védte az erődöt két teljes német hadosztállyal szemben.

A szovjet hadvezetés úgy ítélte meg, hogy Indig fontosabb szerepet tölthet be a jugoszláv partizánháborúban, mint az oroszországi harcokban, régi barátjával, Josip Broz Titóval repülőgépen visszajuttatták Szerbiába. Az addig elszigetelten küzdő osztagokból Indig szervezte meg az Iván Markovicsról elnevezett brigádot. A parancsnoki stábot is ő alakította ki, helyetteséül egy harmadéves egyetemistából előlépett hadnagyot, Bora Damjánovicsot választotta, politikai biztosnak pedig egy régi pártmunkást, Iván Koszticsot.

Fenn a Hold-szorosban a brigád élő ütközőként fedezte a főerők visszavonulását, egyben időt biztosított a hátországi védelem kiépítésére. Hat összpontosított támadást hárítottak el. A németek a légierejüket is bevetették ellenük, a partizánok egy mélyre merészkedő „Stukát", zuhanóbombázót lelőttek, a roncs épp az állásaik előtt landolt.

Bár a barlangok fedezéket nyújtottak a tűzcsapások ellen, a brigád véres vesztesége, a halottak és sebesültek száma hamarosan túlhaladta az állomány felét. Utánpótlásra nem számíthattak, csak újabb és újabb átcsoportosításokkal lehetett fenntartani az egység harcképességét.

A támadások között beálló szüneteket Indig arra használta fel, hogy fokozza az egység öntudatát, a foglalkozásokon a partizánharc taktikájáról beszélt:

– Ebben a háborúban többet érsz, ha életben maradsz, mintha hős leszel. Látványos hősi akciók csak amerikai filmekben léteznek. A harcban mindig apró és látszatra jelentéktelen részfeladatokat kell megoldani, ezekben viszont nem követhetünk el hibákat, mert sem erőnk, sem időnk nem

marad, hogy helyrehozzuk őket. Állandó és lankadatlan figyelemre vagyunk kényszerítve, pihenni ráérünk majd a sírban.

Indig feltételezte, hogy a németek sikerrel akarják zárni az évet, és hamarosan minden eddiginél erősebb támadást indítanak majd – ez karácsony másnapján be is következett. A partizánok megdöbbenve látták, hogy a rohamozó ellenség két-három sorban hadifoglyokat terel maga előtt élő fedezetként, és onnan tüzel rájuk. A brigád saját fogságba esett társait is felismerte közöttük. Már az emelkedő feléig feljutottak, sorozataiktól több védő is elesett, de egyik partizán sem tudta rászánni magát, hogy felvegye a harcot. Végül Indig ugrott oda a géppuskához, félrelökte a megdermedt irányzót és ő maga lőtt a támadókra. A hadifoglyok elhullottak a tűzben, a megmaradt németek futva menekültek.

Az ostrom visszaverése után a partizánok nehezen ocsúdtak fel, nem tudták felfogni, hogy a saját bajtársaikkal kellett végezniük. Indig nem magyarázkodott, csak annyit mondott Damjánovicsnak, hogy a történtekért ő vállalja a felelősséget. Kettesben maradt a hadnaggyal, a géppuska mellett várva a támadás újabb hullámát. Damjánovics megkérdezte:

– Hogy tudtad rászánni magad, Mose?

– Én már kerültem hasonló helyzetbe. 1941-ben a breszti harcokban a városszéli Holmi-kapunál zajlott le a legkegyetlenebb ütközet. Jefim Iszákovics Fomin politikai biztos néhány katonájával másfél napig védte ezt az őrállást. A sokszoros túlerő sem volt képes áttörni a vonalukat, a németek csak úgy tudták legyűrni őket, hogy a támadásuknál nőket és gyerekeket hajtottak maguk előtt. Nem lőttek rájuk, a Holmi-kapu elesett, a katonákkal együtt a civileket is kivégezték. Akkor

megtanultam, hogy ez a trükk a taktikájuk része, és a provokátorokra, bárkik is legyenek, lőni kell.

A brigád sokáig háborgott a történtek miatt. Bár nyíltan nem hozták elő, egy éjszaka Damjánovics fülét megütötte egy sátorból kiszűrődő beszélgetés: valaki azt magyarázta, hogy Indig azért tüzelt a hadifoglyokra, mert zsidó, egy igazi szerb soha nem tett volna ilyet. A hadnagy belépett a sátorba és megpróbálta kideríteni, ki tette ezt a megjegyzést, de a brigád egyöntetű hallgatással védte az elkövetőt.

II.

A partizánok a harcok állandó feszültségében is észlelték, hogy a német támadások lendülete egyre csökken, majd végképp megtörik. Feltételezték, hogy az ellenségnek mind több csapatot kell átirányítania a megingott keleti frontra. Március elején az erőviszonyok tovább változtak, az utánpótlásvonalul szolgáló hegyi ösvény újra járhatóvá vált, a hadászati mélységeken új és pihent egységek zárkóztak fel. A tenger felől megérkeztek az első amerikai fegyver- és élelmiszerszállítmányok, szamarak és öszvérek hozták fel a frontvonalba. Kisvártatva, kihasználva a mind kedvezőbb időjárási viszonyokat, a 3. partizán hadsereg a Hold-szoros térségében ellencsapásra rendezkedett át.

A leharcolt Iván Markovics brigád alig ötven hadra fogható katonájával továbbra is a fennsíkon maradt azzal a feladattal, hogy biztosítsa a támadásra induló csapatok hátát a német átkaroló próbálkozások ellen. Ez az utasítás nem jelentett többet a már alig veszélyeztetett terület megtartásánál, valójában burkolt pihentetésnek számított. Meghagyták náluk a tűzerő gerincének számító Gorjunov típusú géppuskát, kézifegyvereiket, bőségesen feltöltötték lőszer- és élelmiszerkészleteiket.

A hadvezetés felmentette Mosa Indiget a brigád éléről, a csapásmérő csoportosulás parancsnokává nevezte ki. Az ezredes a maga megüresedő helyére Bora Damjánovicsot jelölte ki. A fiatal hadnagy még Krivopoljénál átesett a tűzkeresztségen, azóta számos ütközetben igazolta parancsnoki képességeit.

Az ezredes indulás előtti éjszaka elköszönt az utódjától. Annál többre tartotta Damjánovicsot, semmint hogy kioktassa különböző taktikai-stratégiai elvekre, melyeket ő maga is alig ismert. Indig a háborút majdan követő állapotokon tűnődött:

– Győzni fogunk – mondta –, de ez semmit sem old meg. A béke csak addig tart majd, amíg újratöltik a fegyvereket és a Nyugat ezúttal nekünk támad majd. A tőke nem mond le a profitról, és a háború továbbra is a legnagyobb üzlet marad. A frontok és a raktárak dugig vannak aknákkal, bombákkal, puskagolyókkal, az ekék még száz év múlva is töltényeket fordítanak ki a földből.

Pálinkát ittak, beszélgetésüket a lassan kihűlő sziklák zengése kísérte, Indig csak sokára folytatta:

– Mit még erről?! Jugoszlávia soknemzetiségű állam lesz, és biztosra veheted, hogy a háború után minden népcsoport, szekta és ideológia megpróbálja a maga javára megbontani az ország egységét. Csak az őrizhet meg minket, ha kitartunk nagy szláv testvérünk, a szocializmus országa, a Szovjetunió mellett. Bármi is történik, meg kell őriznünk hűségünket iránta.

Damjánovicsot meglepte, hogy a máskor oly szabatosan, sőt gunyorosan fogalmazó Indig ilyen érzelmes szavakat használ, ő maga is meghatódott, meg akart szólalni, de a parancsnok az órájára nézett:

– Vedd át az őrséget, aludnom kell még egy-két órát indulás előtt. Isten veled, a háború után találkozunk, ha nem itt, akkor a Paradicsomban. Aki előbb ér oda, foglaljon asztalt a másiknak.

Az egység a hajnali ködben ereszkedett le a lejtőn, a menet körvonalai hamarosan eltűntek a szürke gomolygásban.

A hadnagy felköltözött a parancsnoki harcálláspontra, amelyet a szerzetesek egyik régi barlangjában alakítottak ki. A

sziklaüreg egyik lesimított falára az „Utolsó ítélet"-et ábrázoló képet festettek. Felül Krisztus felhőkbe burkolódzva ítélkezik: jobb kézzel az Atya birodalmába küldi a tiszta lelkeket, ballal pedig az örök tűzbe a vétkeseket. A kárhozottak oldalán vigasztalásul egy szerzetes prédikál. Alkotója felében-harmadában hagyta a képet, mikor a háború kezdetén elvonult a rendtársakkal, elnagyolta a szereplők arcvonásait, Damjánovics mégis úgy találta, hogy az ikon nem egy műkedvelőtől, hanem egy érett és tudatos festőtől származik.

A pihenés néhány zavartalan napja után egy váratlan csapás sújtotta a brigádot. A hirtelen tavaszi felmelegedéstől valósággal felforrt a fennsíkon elterülő mocsár, tífuszjárvány tört ki. A partizánok szervezete legyengült a hosszú ideje tartó túlterheléstől, nem tudtak ellenállni a miazmának.

Nem állt rendelkezésre elegendő gyógyszer, így Damjánovics válogatásra kényszerült. Csak azoknak adott orvosságot, akikről feltételezte, hogy rendbe jönnek, és újra beállnak majd a harcosok közé. A többiek egyszerű fájdalomcsillapító és nyugtatótablettákat kaptak. A hadnagy lelkiismeretét felkavarta ez a kényszerű különbségtevés, úgy érezte, mintha az ikonon levő Krisztus szerepét bitorolná.

Reggelenként két-három halott is feküdt a sátrakban, végső görcsükben valamennyien a hímvesszőjüket szorongatták. Az egyetlen szabad földterület, a szerzetesek parányi veteményeskertje hamarosan betelt sírokkal. Továbbra is megpróbálták a holttesteket külön-külön elhantolni, hogy valaha majd elvihessék a hozzátartozók, de a sziklás talajban szikrát vetettek és elgörbültek a rövid nyelű gyalogsági ásók. Nem találtak más megoldást, mint hogy a becsapódott bombák kráterét robbantással tovább mélyítsék. A sírokat csak hiányosan

fedték be a rájuk rakott kövek, a fent keringő ragadozó madarak gyakran lecsaptak a tetemekre.

Damjánovics rádión kért utánpótlást és orvosi segítséget, de a hadvezetés minden élő és anyagi erőt a döntőnek szánt offenzívára összpontosított. Csak az az utasítás érkezett, hogy a brigád minden körülmények között tartson ki a helyén.

A kilátástalanságnak tűnő helyzetben, ahogy várni is lehetett, megingott az egység fegyelme. A partizánok java része még évekkel azelőtt hagyta el az otthonát, és azóta alig kapott hírt a családja sorsáról, most végképp elveszni látszott az esély, hogy valaha is visszatérhetnek.

Damjánovics a kialakuló bizonytalanságban csak a brigád komisszárjával, Iván Koszticcsal oszthatta meg a gondjait. Kezdetben idegenkedett a pártmunkás nyers modorától, amiért elutasít minden kompromisszumot, minden kérdést törik-szakad módon próbál megoldani, de később fokozatosan megbékült vele. Kosztics még az első házasságából származó lányának, Verának a fotóját is megmutatta neki:

– Nézd meg, milyen gyönyörű lány; szőke, két kézzel át lehet fogni a derekát, és okos, mint a Nap, orvosnak tanul. Ha túléljük a háborút, hozzád adom feleségül.

Kosztics jelezte a hadnagynak, hogy a zendülés veszélye fenyeget. Azt javasolta, hogy szigorú alaki gyakorlatokkal, gimnasztikával, fegyverkarbantartással kössék le az egység szabadidejét. Az eltávozott Indigtől ő vette át az oktatás feladatát is. Kijelentette, hogy a forradalmi mozgalmakhoz számtalan út vezet, de onnan kifelé csak kettő: a győzelem vagy a halál, és a résztvevők akaratán múlik, melyik jut osztályrészükül. Előadásaiból hiányzott az Indigre jellemző széles körű kitekintés és a humor, mondataiba gyakran csúsztak be nyelvtani hibák. A

katonák némán hallgatták, nem szóltak hozzá a fejtegetéseihez, de az első adandó alkalommal engedélyt kértek, hogy a sátraikba vonulhassanak. A ponyva mögül most is visszafogott beszélgetés hallatszott ki, de a komisszár hiába hallgatódzott, nem tudta kivenni a tartalmát.

Éjszakánként három-négy fős csoportok szöktek meg és indultak el a hátország felé. Többször is előfordult, hogy maga a felállított őrség lépett le, ily módon veszélynek kitéve az egész támaszpont biztonságát. Kosztics átvitte sátrát a szoros bejáratához, hogy elzárja a dezertálók útját.

Damjánovics enyhébb eszközöket keresett, úgy gondolta, hogy egy mulatság feloldaná az egység nyomott hangulatát, ezért június 24-én, Iván Markovicsnak, a brigád névadójának a napján egy kis ünnepséget engedélyezett. Kosztics megpróbálta lebeszélni a szándékáról, véleménye szerint ilyen lazítás csak töretlen fegyelmi viszonyok között rendelhető el, az adott helyzetben komoly kockázatot jelent. Damjánovics elhárította az ellenkezését; külön adag pálinkát osztott ki, tábortüzet gyújtott.

A partizánok örültek az alkalomnak, a lángokba bámulva énekeltek, a sötét ég alatt szálltak ismerős dalok: „Katona ennyit remélhet a Sorstól", „Seregek kelnek magas hegyek ormán". Az éjféli takarodónál aludni tértek, Damjánovics is megnyugodva húzódott be a barlangjába.

Éjszaka, bizonytalan órában fegyverek dörgésére riadt fel. Lesietett a platóra, de a tábortűz már rég kihamvadt, csak annyit látott, hogy menekülők futnak le a hátországba vezető ösvényen. A kijáratnál ott feküdt Kosztics holtteste, a tűzharc során egy fejlövés végzett vele. Damjánovicsot elfogta az önvád, hogy óvatlan döntésével ő is okozójává vált a komisszár halálának. Azt

is belátta, hogy Kosztics végezte el azt a munkát, amely parancsnokként rá hárult volna.

– Gyarló és halandó akaratú ember volt, de mindig a jobbra törekedett, még akkor is, ha tévedett. Az élet sáncait védte a legutolsó pillanatáig és nélküle mindannyian szegényebbek maradtunk! – mondta gyászbeszédében.

Vigyázott rá, hogy külön sírba temessék, megőrizte a komisszár levéltárcáját, megfogadta: ha túléli a harcokat, eljuttatja majd a családjához.

Gondot okozott neki, hogy mihez kezdjen Kosztics visszamaradt ívtáras szovjet géppisztolyával – a partizánhadsereg politikai biztosai ezzel a fegyvertípussal voltak felszerelve. Nem akarta megkockáztatni, hogy a lázadók kezébe kerüljön, magánál nem tarthatta, ezért rejtekhelyei keresett neki. Rózsaszínű fegyverzsírral kente be, két rákász töltényt tett mellé, és úgy tekerte be egy ponyvába. Éjszaka átvitte a szerzetesek egykori kecskeóljába, és két ácskapoccsal felerősítette a homályos boltozatra.

A politikai biztos halálával felgyorsult a bomlás. Egyik reggel a parancshirdetésnél Damjánovics hiába várta a brigádot az alakulótéren, senki sem jelent meg. Zendülésre gyanakodott, csőre töltötte a pisztolyát, úgy járta végig a sátrakat. Mindegyiket üresen találta, a fekhelyeken csak elhagyott felszerelési tárgyak, papír- és rongykupacok hevertek. Felfogta, hogy egyedül maradt, vörös köd gomolygott a szeme előtt, de hamarosan összeszedte magát. Indulatát egy kényszeres cselekvésben vezette le, pisztolyával lefelé lőtt a lejtőn, mintha így mondana ítéletet a dezertálók fölött.

A hadnagy sokáig álldogált egy helyben, átgondolta a helyzetét. Fel sem merült benne, hogy ő is elhagyja a posztját;

lent a völgyben könnyen alakulhattak úgy a harci cselekmények, hogy egy ellencsapás után a német csapatok áttöréssel próbálkoznak.

Úgy döntött, hogy egy esetleges visszarendelő parancsig az alakulat utolsó megmaradt tagjaként is megtartja a szolgálati szabályzatot. Visszatért az alakulótérre, hogy felvonja a zászlót, de csak a puszta rudat találta, valaki levágta róla és elvitte a szövetet. Kihirdette a parancsot, szavai visszhangoztak az üres térben, csak a ragadozó madarak rikoltoztak a magasban.

A hadnagynak át kellett alakítani a helyzetét, hogy elláthassa a feladatát. Lejött a fenti remetebarlangból és a hágó torkolatában telepedett le a géppuska mellett. Harcálláspontját a lelőtt német repülőroncsban rendezte be, ide rakta be a rádiót, műszereit, lőszerkészletét.

Damjánovics nappal többnyire az épségben maradt pilótafülkében tartózkodott, innen áttekinthette a környéket. Elővette az egyetemi jegyzeteit, amelyeket az egész hadjárat során magával hordott, nem adta fel a reményt, hogy a harcokból visszatérve be tudja fejezni majd a tanulmányait.

Eljött az ősz, már a második, amelyet fent a Hold-szorosban kellett töltenie. A hőmérséklet erősen visszaesett, esténként Damjánovics hálózsákjába bújva bámulta az eget. Gondolatai elkalandoztak, hiába próbálta egyben tartani őket. Néha a honfoglaló szerb ősök emléke támadt fel benne, akik az égen ugyanezeket a csillagokat látták, büszke volt rá, hogy a nyomukba léphet. Máskor az apját látta, amint borospohárral a kezében táncol a régi családi ünnepeken, az ölelkezéseket szeretőjével, Irinával. Újra átélte a harci tűzkeresztséget Krivopoljénál.

Csak egy-két órát tudott aludni, az éjszaka közepén rendre felriadt. A hadnagynak ilyenkor úgy tűnt, hogy németek, usztasák

és kék fezt viselő bosnyák szakadárok kapaszkodnak felfelé az emelkedőn. Látomását valósnak hitte, a géppuskához ugrott, hogy tűzzel fogadja a behatolókat, arcát csak sokára hűtötte le a Gorjunov hideg tusa.

Ilyenkor már nem tudott visszaaludni, hogy lecsillapítsa feszült idegeit, felhajtott egy pohár szilvapálinkát. Az ital a fejébe szállt, kósza képek suhantak el a szeme előtt. Néha a saját temetéséről képzelgett, hallani vélte, hogy a szertartáson Indig a nevét említi:

„– Bora Damjánovics hadnagy!

Mire a rangidős válaszolt:

– Hősi halált halt az ellenséggel vívott egyenlőtlen harcban.

Dobpergés hallatszott, majd felhangzott a partizán búcsúdal:

– Meghaltam, mert egy eszmét szolgáltam –

Ne sirass meg és ne mondj szegénynek ezért.

Dalolj nekem egy dalt, mert indulnom kell.

Őrizzen a csillag, amely megvilágít és betakar

fényével…”

A koporsóját zászlóval takarják le és négy ember a vállára emeli.

Megpróbálta túltenni magát vízióin, attól tartott, megőrül, ha elengedi magát. Szorongása csak akkor enyhült, mikor a hajnali köd feltöltötte a völgyet és néhány hűvös csepp az arcába hullott.

Élelmiszer-tartalékai lassan kimerültek. A barlangban tárolt konzervek teteje púposodni kezdett, ha felbontotta valamelyiket, sziszegő gáz tört fel a dobozból.

Az amerikai szállítmányból származó ételek fogyaszthatóak maradtak, de Damjánovics már beleunt a konzervhúsba, a sózott mogyoróvajba, kétszersültbe. Néha sikerült lelőnie egy-egy, a

fennsík fölött elhúzó madarat, de szívós, olajos húsukat sem főve, sem sütve nem bírta elfogyasztani.

Tudta, hogy minden veszteség súlyos csapást jelent, mert nem áll módjában kipótolni, figyelme néha mégis kihagyott. Egy viharban elfelejtette behúzni a rádió antennáját, a villám belecsapott a készülékbe. Megpróbálta kijavítani, de nem sikerült, egy rövid idő után újra működésképtelenné vált. Kötelességtudata azt sugallta, hogy továbbra is adjon jelzéseket, de feltételezte, hogy ezek már nem jutnak ki az éterben.

A hadnagynak tudomásul kellett vennie, hogy elvesztette kapcsolatát a megszokott irányító stábbal. Csak abban bízhatott, hogy az elmaradása előbb-utóbb feltűnik majd. Nehezen viselte el a világ szélére kivetett magányt, úgy érezte, a Sors méltánytalanul bánik vele, erejét meghaladó feladatot ró ki rá.

Esténként Damjánovics azzal próbálta nyugtatni magát, hogy az elmúlt nappal is közelebb került ahhoz az időhöz, mikor a sorsának kedvezőbb irányba kell fordulnia. Nincsenek azonos előjelű végtelen sorozatok, a bajok láncolatát előbb-utóbb megtöri majd egy szerencsés esemény, csak ki kell várnia ezt a fordulatot.

Nehezen viselte el a telet, lassan feltüzelte a szerzetesek által hátrahagyott utolsó rönköket is, rákényszerült, hogy elégesse a tábor maradékát: a sátrakat, a szalmazsákot tartó faágakat. A hideg elől visszahúzódott a barlang mélyébe, de reggelenként így is alig tudta mozgatni dermedt tagjait. Úgy próbált erőt gyűjteni, hogy elvégezte a szolgálati rendtartásban előírt tizenkét ütemű tornagyakorlatot.

III.

Már tavaszra járt, mikor egy este a hadnagy a hágó hátországi oldalán egy közeledő alakot vett észre. Bár a biztonságos irányból érkezett, Damjánovics mégis ellenséget sejtett benne, automatikusan kibiztosította a pisztolyát. Egy öreg szerzetes alakja bontakozott ki a messzeségből, a fekete köntöst átfogó kék öve azt mutatta, hogy a valaha itt működő Szvjata Anarchoreta rendhez tartozik. Hosszú ősz haja csapongott a vállán, hatalmas tenyerében botot tartott, egy szamarat terelt vele, az állat oldalán különféle megrakott tarisznyák lógtak.

A jövevény karját a magasba emelve jelezte, hogy békés szándékok vezérlik. Athanázként, vagyis Tamásként mutatkozott be. Az egyik tarisznyából kenyeret, sajtot, főtt tojást, lókumot vett elő és megkínálta a katonát. Damjánovics szájában összefutott a nyál, de a gyanakvása továbbra sem oszlott el, a saját anyjában sem bízott volna meg. Utasította a szerzetest, hogy ő is fogyasszon az ételből, Athanáz elmosolyodott:

– Azt hiszed, hogy meg akarlak mérgezni?! Miért tenném? De tudod, mit? Ne egyél, több marad nekem.

A hadnagy még mindig bizonytalankodva rászánta magát, hogy elfogadja a kínálást. Levágott egy szeletet a sajtból, hosszan rágta, hagyta, hogy az íz betöltse a száját.

Evés közben a harci helyzetről faggatta a távoli Karlovo városban élő szerzetest, ő azonban csak a piaci állapotokról és a pénz romlásáról tudott beszámolni. A háborús eseményeket csak távolról figyelte, azt hallotta, hogy a partizánok offenzívája

változatlanul folytatódik, a németek védekezése egyre gyengül, állítólag már vonulnak is vissza Nyugat felé.

– És te most miért jöttél vissza ide?

– Annak idején úgy kellett eltávoznom, hogy nem tudtam befejezni a munkámat.

– Mit kell csinálnod?

– Az csak rám tartozik – festékkel teli vödröket emelt ki a szamár rakományából és elindult felfelé –, szeretnék felmenni a régi odúmba, ha nem bízol bennem, gyere velem.

A szerzetes gyertyát gyújtott a barlangban, fényénél hosszasan vizsgálta a falra festett ikont:

– Még rosszabb, mint ahogy emlékeztem rá.

– Ki festette?

– Valaki.

– Miért nem akarod felvállalni, hogy festő vagy?

– A festő nem több, mint a „festeni" ige melléknévi igeneve. Csak az mondhatja el magáról, aki az adott pillanatban is tud festeni. Ami engem illet, én nem vagyok biztos benne. Meg kell próbálnom.

– Festő létedre miért léptél be egy szerzetesrendbe? Nem tudtál megélni?

– A vevők sorban álltak a képeimért, egy-egy témámat tízes sorozatban kellett megfestenem. Akár indigópapírt is használhattam volna. Egy nap aztán beleuntam. Úgy éreztem, két nagy szemétdomb alakul ki az életemben: kívül a világ aljassága, belül pedig az én gyávaságom. Napról napra halogattam, hogy szembenézzek mindenre kiterjedő kételyeimmel, aztán végre elszántam magam. Sokáig töprengtem, melyikkel kezdjem, úgy döntöttem, hogy előbb azt a szemetet kell ellapátolnom, amely a lelkemben gyűlt össze.

– De miért a valláshoz fordultál?

– Nem tudtam jobbat.

– Egyáltalán: hiszel Istenben?

– Ilyet nem illik kérdezni. Ne haragudj, de hagyjál magamra, most még szeretnék dolgozni egy keveset.

Athanáz csak reggel jött ki a barlangból, az egyik tarisznyájából pálinkásüveget vett elő, hosszú kortyokban ivott.

– Nem árt meg az alkohol? – kérdezte a hadnagy.

– Csak arra kell vigyáznom, hogy az ital ne vegyen ki többet belőlem, mint amennyit kapok tőle.

– Enned is kellene valamit.

– Munka közben tilalmas. Az embernek csak egy vére van, az vagy a gyomrába, vagy az agyába száll.

Három nap is beletelt, mire Athanáz szünetet tartott a munkában, tántorogva jött ki a barlangból.

– Össze fogsz csuklani – figyelmeztette Damjánovics.

– Addig kitartok, amíg kell. Futó még sohasem esett össze a cél előtt.

– Rosszul tudod, már az olimpián is előfordult.

– Igen? Nem ez az első tévedésem.

Athanáz rászánta magát az evésre. Damjánovics csodálkozva nézte, amint tüzet rak, kenyeret pirít, egy kimart kőbe olajat önt, ánizslevelet és más fűszernövényeket rak bele, azt mártogatja ki.

– Ilyenkor mást nem bír el a gyomrom.

-- És legalább jó?

– Olyan finom, hogy ilyenkor az Úristen is velem reggelizik.

Az étkezést befejezve Athanáz nem tért vissza a barlangba.

– Ha szünetet tartasz, nem szakad meg az ihleted?

– Nekem sohasem volt ihletem, ha ez valamilyen megszállottságot jelent. Az egész életem merő rögtönzés – az

oldalt legelő szamárra mutatott –, az én fantáziám olyan földhözragadt teherhordó, mint ez a szerencsétlen állat.

A szerzetes levette a köntösét, és egy odúból ásót, lapátot és baltát keresett elő. Kiszedte a földből a tüzérségi lövedékek behullott repeszeit, utána munkához látott. Az egykori gyümölcsös már kipusztult, csak néhány magról kikelt szilvafa maradt állva, ezek is életképtelennek látszottak, termésüket már zölden maguk alá hullatták. Athanáz kivágta őket és sarangba rakta:

– Télre kiszáradnak, jók lesznek tüzelőnek.

A felszabaduló földdarabba magával hozott rövid tenyészidejű magokat rakott le: babot, borsót, krumplit. A hadnagy bizonytalankodva figyelte a foglalatosságát.

– Van értelme? Megmaradnak ebben a rossz földben?

– Nem tudom, de csak ezek a növények vannak és hozzá ez a föld. Semmit sem csinálni persze egyszerűbb. Gyere, segíts vizet húzni a ciszternából.

A szerzetes túlbecsülte az erejét, már elszokott a fizikai munkától, megerőltette a kezét. Nem tudta szabályosan megfogni az ecsetet, egy szorítókötéssel a csuklójához rögzítette. A szeme változatlanul éles maradt, Damjánovics úgy érezte, mintha a tekintete nyomot hagyna a tárgyak felületén.

Athanázt gyengesége sem tartotta vissza a festéstől, sőt fogyó ereje fokozott tempóra késztette. Mégis lassan haladt, minden ecsethúzást megfontolt, mert attól félt, hogy idő előtt elfogy a magával hozott színezék.

– Szörnyű volna, ha a végén csak egyetlen vonás hiányozna a befejezéshez.

Damjánovics néha beült a barlangba és figyelte, hogy alakul az ikon. Úgy érezte, a figurák lassan megtalálják a maguk

végleges helyüket, testtartásuk kiigazodik, de az arcvonásaik nem rajzolódnak ki határozottan, inkább csak jelzésszernek maradnak. Nem tudta, hogy ez a megoldás mennyire velejárója a hasonló képek technikájának, a lesimított, de mégis durva falfelület lehetővé tesz-e más módszert. Csak Athanáz kérdése bírta rá, hogy megemlítse ezt a kételyt. A festő csak nehezen fogta vissza az indulatát:

– Nem te vagy a bolond, hanem én, amiért kikérem a véleményedet. Nem láthatsz többet annál, mint ami már készen van, honnan tudhatnád, hogy mi rejlik még a képben, amit elő kell hívni belőle. Ne haragudj, de többé ne gyere be ide, majd szólok, ha eljön az ideje.

Damjánovics távoztában még visszanézett: Athanáz egészen közel hajolt a falhoz, úgy vizsgálta a képet, majd újra bemártotta a festékbe a csuklójához kötözött ecsetet.

Damjánovics magányában újra és újra bejárta a táborhely környékét. Csodálkozva fedezte fel, hogy a mocsárszéli mélyebb vízben halak úszkálnak. Nem tudta, hogy kerülhettek ide a hegyi fennsíkra. Arra gondolt, hogy a madarak talán a közeli tavakból ragadták ki őket, és itt hullatták el megtermékenyült ikráikat.

A hadnagy egy szákot készített és halászni kezdett, állt a parton, kezében a keret hosszú nyelével. Mintha kívülről figyelte volna magát, úgy találta: egyre inkább hasonlít egy mindennél kietlenebb tájra kivetett Robinsonra. Sikerült kifognia néhány apróbb példányt, megpucolta és vízbe vetette őket, a fazékba. Athanáz fűszereiből is belerakott egy csipetnyit. Továbbra sem akarta zavarni a festőt, mikor elkészült, egy tányérnyi levest felvitt a barlangba és lerakta.

Napközben beült a pilótafülkébe és az egyetemi jegyzeteit forgatta, de a figyelme el-elkalandozott. Nézte a felhők között

tovahúzó gépeket, mind több tartott Nyugat felé, ebből arra következtetett, hogy a háborús események kedvezően alakulnak.

Damjánovics egyik reggel meglepődve látta, hogy Athanáz kint áll a barlang előtt és a bejárat fölé fest valamit. Csak közelebb lépve vette ki, hogy egy kis fehér kutyát.

– Mit csinálsz?

– Maradt még festék a vödörben, futotta belőle erre a kis jószágra. Gondoltam, ő majd vigyáz a képre.

– Befejezted?

– Igen, most már megnézheted.

Damjánovics úgy találta, hogy az utolsó segédvonal is eltűnt az ikonról, minden részlet elnyerte a maga már változtathatatlannak tűnő helyét és formáját. A figurák arckifejezése is kialakult, de valamennyi Athanáz vonásait viselte.

– Te mindenkiben magadat festetted meg?

– Nem tudok mást, csak magamat ismerem. Az utolsó ítéletet is magam fölött mondom ki.

Athanáz még felrakta kézjegyét a festményre, aztán kiléptek a barlangból.

– Most milyen munkába kezdesz?

– Semmibe, előbb el kell felejtsem ezt a képet, különben a következőben is ugyanazt festeném.

– És ha hirtelen valamilyen zseniális téma jut az eszedbe?

– Nincsenek zseniális témák, legfeljebb zseniális megoldások. Ha valami csakugyan fontos adódna, az úgysem hagyja magát, előbb-utóbb újra felmerül.

Mintha most jönne ki rajta a fáradtság és a csontjaiban felgyülemlett nedves hideg, Athanáz sokáig feküdt a tűző napon. Elmorfondírozott:

– Így hát letelt az én „negyven napom" is.

– Milyen negyven napra gondolsz?

– Nem ismered a Bibliát? Arra, amit a Mester is fenn töltött a hegyen?

– Most visszatérsz a kolostorba?

– Nem mehetek vissza, kiközösítettek. Mikor elhatároztam, hogy feljövök ide és befejezem a képet, szabadságot kértem a rendfőnöktől. Nem akart elengedni. Azt mondta: a háború feltámasztotta az emberek hitét, új és új templomok épülnek a városokban, ott lenn van szükség rám. Ha mindenáron festeni akarok, szabad időmben megtehetem. Ez azt jelenti, hogy éljek csak a víz alatt, és alkalmilag feljöhetek a felszínre levegőt szívni. Bejelentettem, hogy fellebbezek a döntés ellen. Hová? – kérdezte –, én vagyok a szerb autokefál egyház feje, nekem a miniszterek sem parancsolnak. A főtől az értelemhez! – feleltem, nem engedelmeskedem. Arra ítélt, hogy bot és tarisznya nélkül hagyjam el a kolostort, egy fillért sem adott. Kint a piacon megkerestem néhány kereskedőt, eladtam nekik néhány képet, abból vettem meg ezt a szamarat és szereztem pénzt az útra.

– Nem akarsz itt maradni?

– Minek? Itt már nincs mit tennem. Én sem hívlak téged, tudom, neked most itt a helyed. Az iskolában azt tanultam: a hegy a harcosok örök menedéke, ha a föld lapos volna, elborítaná a zsarnokság. Közeledik az ősz, nemsokára el kell indulnom.

Athanáz néhány napot dolgozott a veteményeskertben, ígéretesnek találta a vetést.

– Ha minden jól megy, pár hét múlva már szüretelhetsz. Ne fogyaszd el az egészet, mindenből hagyj meg egy negyedrészt vetésnek.

A szerzetes lassan búcsúzkodott a környezettől, a legtöbb időt az „Utolsó ítélet" előtt töltötte. Körmével megkaparta a festéket.

– Elégedetlen vagy vele?

– A legszívesebben újrakezdeném az egészet. Soha nem éreztem azt, hogy sikerült befejeznem valamit. Ha rajtam múlna, még mindig a fiatalkori első vázlataimat javítgatnám… Mindegy, bárhol is végzem, félúton végzem.

A szerzetes átválogatta a holmiját, az élelmiszert, a maradék pálinkát Damjánovicsnak hagyta, csak a testén lévő ruhát és a festőszerszámait tartotta magánál. Nem merte rászánni magát, hogy gyalog vágjon neki az útnak, takarójából nyerget formált, madzagból kötelet font, ezzel rögzítette a szamár hátára.

Az utolsó estén, amelyet a fennsíkon töltött, Athanáz felajánlotta, hogy elviszi üzenetét Karlovóba, a kisváros katonai parancsnokságára. Damjánovics leírta a helyzetét és segítséget kért. Egy lapra feljegyezte szülei belgrádi telefonszámát is.

– Ha módodban áll, hívd fel a szüleimet. Elég, ha annyit mondasz, hogy jól vagyok.

Athanáz, mielőtt elindult volna, megölelte a hadnagyot.

– Minden jót ezen a fehér világon!

Magasba emelte hatalmas kezét és térdével megnyomta a szamár oldalát. Az út első szakasza emelkedett, úgy tűnt, mintha a szamár az égbe tartana az utasával, de utána egy lejtős részen Athanáz végképp eltűnt Damjánovics szeme elől.

IV.

Múltak a hetek, de a városból senki sem jelentkezett. Damjánovics nem értette a helyzetet, meg volt győződve, hogy a szerzetes azonnal továbbította az üzenetet. Csak arra gondolhatott, hogy a katonai parancsnokságon történt valamilyen fennakadás, bízott benne, hogy ez előbb-utóbb tisztázódik.

Hamarosan feltűntek a közeledő ősz jelei, vándormadarak húztak el a tenger felé, a ciszterna vizét is vékony jégréteg lepte el. A fagyok erősödésétől tartva Damjánovics leszedte a termést a veteményeskertben. Ahogy a festő tanácsolta, negyedrészét elrakta a barlangba, reménykedett, hogy ott megőrzi a csíraképességét.

Egyre gyakrabban tapasztalta magán a testi romlás tüneteit. A hadnagy attól félt, hogy ha bármilyen tekintetben is elhagyja magát, az egész tartása fellazul, ezért szakállt sem növesztett, hetente kétszer is megborotválkozott. A késsel egyre fehérebb borostát húzott le az orcáiról, látása meggyengült, szökevény társainak hátrahagyott holmijából előkeresett egy szemüveget.

A körmével is gondjai támadtak. Bevonuláskor elfelejtett ollót hozni magával, korábban Mosa Indigtől kérte kölcsön a manikűrkészletét, de mióta ő elvonult, hiába igyekezett megoldást keresni. A kezéről késsel le tudta vágni, de a lábán karomszerűen megnőttek, marták a húsát, egy sima sziklafalon próbálta meg lekoptatni, ám csak a bőre dörzsölődött véresre.

Egyenként újságpapírba tekerte az ujjait, csizmája csak nehezen ment rá a lábára.

Éjszakánként keveset aludt, a felhők között vonuló Holdat nézte. Az égitest a hidegben még élesebb fénnyel világított, a sugarak szinte elöntötték a fennsíkot, Damjánovics megértette, miért nevezték el a környéket Hold-szorosnak. Régi mesék jutottak az eszébe; a homályosabb foltokról gyerekkorában azt hallotta, hogy ezek a fent hegedülő Dávid királyt ábrázolják.

Bár testileg legyengült, feszült idegei gyakran keltettek benne vágyálmokat. Mindig ugyanazt a jelenetet pörgette le magában: feloson Irinának, asszony szeretőjének lakásába, a szomszédok tekintete elől a félhomályos konyhába húzódnak, a nő felgyűri a szoknyáját és kibontja a blúzát, ő megfogja a mellét, és hátulról belehatol.

Egy márciusi éjszaka is ez a kép tűnt fel becsukott szemhéján, mikor csörtetést hallott a szoros külső emelkedője felől. Damjánovics a géppuskához ugrott, arcát a fegyver hideg tusára fektette, mormogott magában:

– Itt vagytok hát, akikkel a sötétben már olyan régen szembenézek. Napjaim elpusztítói, bajtársaim gyilkosai. A Sors megadta nekem, hogy én fogadhassalak titeket.

A Hold már lement, a hadnagy csak sejtette, hol halad a felfelé törekvő osztag éle, a hangoskodásukból próbált tájékozódni. Kivárta, amíg közelebb érnek a felfelé tölcsérszerűen összeszűkülő ösvényen, és csak akkor nyomta meg a géppuska elsütőkeretét. Lentről jajkiáltások hallatszottak, a hadnagy ujjongott, úgy érezte, mintha a lelke szállna ki a fegyver csövén folyton dörögve.

Mikor meghallotta, hogy a behatolók fejvesztve menekülnek, abbahagyta a tüzelést. Számítania kellett rá, hogy a roham

hamarosan megismétlődik, takarékoskodni próbált a lőszerrel. Pisztolyát is csőre töltötte és letette maga mellé, semmiképp sem akart élve az ellenség kezére kerülni.

Már feljött a nap, amikor a lenti fák között meghúzódó osztagból kivált egy testes katonatiszt és egy botra kötözött fehér törülközővel elindult fölfelé. A partizánok egyenruháját viselte, Damjánovics megdöbbenve ismerte fel benne régi parancsnokát, Mosa Indiget. Az ezredes kifulladt, míg feljutott az emelkedőn, elcsukló hangon kiáltotta:

– Mit csináltál, te őrült?! A saját bajtársaidra lőttél. Ketten is megsebesültek, ha valamelyikük meghal, hadbíróság elé állítalak.

Damjánovics lesújtva próbált meg védekezni:

– Te is lőttél, mikor a németek úgy támadtak, hogy hadifoglyokat tereltek maguk előtt.

– Az vészhelyzet volt. Ha akkor feljebb jutnak, egyszerűen elsöpörtek volna minket.

– Nem láttam a sötétben, azt hittem, hogy megint ők jönnek vissza.

– De én rádión jeleztem neked, hogy ma este megérkezünk, és itt akarunk éjszakázni.

– Nem kaptam meg, a rádióm már több mint egy fél éve nem működik. Egy üzenetet is küldtem Karlovóba, úgy látszik, nem kapták meg.

Indig nem hitt neki, bekapcsolta a készüléket, nyomogatta a gombokat, de semmiféle jelet nem adott. Elgondolkodott:

– Ezek szerint azt az utasítást sem vetted, hogy a parancsnokság visszarendelt a hátországba?

– Semmiről sem tudok.

Indig arcára önkéntelen derű ült ki:

– Ezek szerint te vagy az első katona a világtörténelemben, akinek elfelejtettek szólni, hogy véget ért a háború. Ha Isten éltet, valaha megírom a történetedet, világszenzáció lesz.

Az ezredes egy üveg konyakot vett elő az oldaltáskájából:

– Igyál. Kell még valami?

– Nálad van az ollód?

Indig furcsállotta a kérdést:

– Az ollóm?! Neked most ezen jár az eszed?

Damjánovics lehúzta a csizmáját.

– Nézd meg a körmömet a lábamon, úgy megnőttek, hogy járni sem tudok.

Az ezredes jelt adott, lent az osztag kilépett a fák közül és felkapaszkodott a fennsíkra. Indig csak egy félnapos pihenőt engedélyezett:

– Hajnalban indulunk, még világosban át kell érnünk, várnak ránk a túloldalon. Készülj, Bora.

– Leadsz majd a hadbíróságon?!

– Erről nem beszélünk. Az a gyanúm, hogy te egy igazi hős vagy.

Két embert rendelt mellé, hogy támogassák, Damjánovics hiába tiltakozott:

– Megállok a magam lábán!

– Napóleon azt mondta, hogy a hősöket és a bolondokat vegyük középre, mert ott kevesebb bajt tudnak okozni!

Az osztag nemcsak a géppuskát, de a működésképtelen rádiót is magával vitte:

– A múzeumban talán tudják használni valamire.

Damjánovicsnak csak hosszú kilométerek megtétele után jutott eszébe, hogy Kosztics elárvult géppisztolya ott maradt a

kecskeól mennyezetére felszegezve. Tudta, hogy szólnia kellene róla, de nem akart újabb vitába keveredni Indiggel.

Egy forduló után keringő madárcsapat tűnt fel az ösvény jobb oldalán, Damjánovics kérte, hogy álljanak meg. Lenézett a szakadékba: egy ember maradványai feküdtek lent. Bár a test alaktalanná zúzódott össze, fekete köntöséről és kék övéről a hadnagy felismerte Athanázt.

– Ki volt ez az ember? – kérdezte Indig.

– Egy szerzetes, a barátom. Ő is fent élt a hegyen, ő festette azt a képet a barlang falán. Vele küldtem üzenetet a karlovói parancsnokságra, de már nem jutott el odáig. Szamárháton indult el, de úgy látszik, rosszul lett és lecsúszott róla.

– Szerintem a csetnikek lőtték le, itt táboroznak a környéken.

– Lemehetek hozzá? Legalább néhány lapát földet dobok rá.

– Sajnálom, de nincs időnk gyászolni.

Sortüzet rendelt el, biztosítókat állított a menet elejére és végére, aztán tovább vonultak az ereszkedő ösvényen.

V.

Damjánovics kíváncsian nézegetett, még nem járt ezen a környéken, a visszavonuláskor az ellenkező irányból érkezett a Hold-szorosba. A levegő egyre melegebbé vált, lent a völgyben már a tavaszi vetés alá szántottak, Damjánovics hosszú idő után újra friss földillatot érzett. A falu szélén kihozták elébük a templomi ikonokat, étellel-itallal fogadták őket, asszonyok és gyerekek kapaszkodtak a nyakukba.

A hadnagy úgy érezte, mintha egy fekete-fehér film a szeme láttára változna át színesbe. Soha nem tapasztalt meghatottság fogta el, most mérte fel egész helytállásuk értelmét: sikerült megvédeniük ezt a virágzó életet. Sajnálta, hogy nem tehetett többet ezért a célért.

Felszálltak az elébük küldött teherautókra, a karlovói központi kaszárnyába szállították őket. A körletben már több száz volt partizán tartózkodott, a tömegben Damjánovics megdöbbenve ismerte fel egy-egy dezertált katonáját, akik a leszereléssel kapcsolatos kedvezményeket próbálták igénybe venni. Felfedte kilétüket a táborparancsnokságon, azonnal letartóztatták mindegyiket. Indig nem értett egyet ezzel a lépésével:

– Így is többet tettek, mint a legtöbb ember. Éveket harcoltak végig, naponta kockáztatva az életüket.

– De köztük van Kosztics gyilkosa is!

– És azt hiszed, ha őt kivégzik, akkor Kosztics feltámad majd? – elgondolkodott, aztán hozzátette: – Gondolj rá, hogy mi meg

tudnánk-e állni a talpunkon egy kérlelhetetlenül következetes bíróság előtt?!

A táborban egészségügyi ellenőrzés alá fogták az érkezőket, el akarták kerülni, hogy járványt hurcoljanak be a hátországba. Kalóriában gazdag ellátással igyekeztek feljavítani leromlott testi állapotukat.

A vesztegzár idején egy bizottság egyenként foglalkozott a partizánokkal. Felkínálták nekik a választást; ha akarnak, továbbra is bent maradhatnak a regulárissá szerveződő hadseregben – ők megtarthatták személyi fegyverüket –, vagy leszerelnek és visszatérnek a polgári életbe. Damjánovics a távozás mellett döntött, folytatni kívánta egyetemi tanulmányait.

Mose Indig nem nyilatkozott, csak annyit jegyzett meg, hogy az ő sorsáról magasabb fórumon döntenek majd. Osztozott katonái sorsában, külön kedvezményként csak megszokott szivarjára és konyakjára tartott igényt. A napsütés elől egy fa árnyékába húzódott, népes hallgatóság gyűlt össze körülötte. Indig színesen mesélt, emlékei az idők folyamán csiszolt, kerek történetté formálódtak. Damjánovics csak most tudta meg, hogy az ezredes annak idején részt vett a spanyol polgárháborúban.

– Ott voltam a Tibidabo hegységnél lefolyt harcokban is. A „Tibi dabo" annyit jelent, hogy neked adom majd, a legenda szerint a Sátán itt kísértette meg Krisztust: ha elpártolsz Istentől, cserébe megkapod az egész világot. A német „Kondor-légió" hat napig folyamatosan bombázott minket. A hegy magassága eredetileg 588 méter volt, azt mondogattuk, hogy legalább 88 méter eltűnt belőle, át kellene rajzolni a térképeket.

Az ezredes ivott egy korty konyakot és eltűnődött:

– Mit még erről?! Túl azon, hogy harcolni akartam Franco ellen, kíváncsi voltam arra az országra, ahonnan a családom

származik. Az Indig név is spanyol eredetű, kéket jelent, vagy valami hasonlót. Az őseim még a XV. század végén menekültek el onnan.

– Az inkvizíció elkobozta a zsidók vagyonát, és erőszakkal áttérítette őket katolikus hitre. Az én távoli ősöm, Simon ben Chanania is megkeresztelkedett, akkor vette fel az Indig nevet. Nyilvánosan a katolikus templomba járt imádkozni, de otthon titokban megtartotta a zsidó vallás előírásait: a szombatot, az étkezési szabályokat. Sokáig hithű kereszténynek tartották, mint törvénytudó, magas kormányzati rangra emelkedett. Egy zsidóból lett katolikus pap, Josuá Lorki azonban a bizalmába férkőzött, leleplezte és az inkvizíció bírósága elé juttatta. Meggyónt, de így is megfosztották állásától és vagyonától, Toledo főterén „vasmarokkal" megfojtották, a családunkat pedig száműzték Spanyolországból.

– Én a polgárháborúban eljutottam Toledóba, megálltam az egykori zsinagógában, amelyet Santa Maria la Blanca néven katolikus templommá alakítottak át, megálltam középen és bemutatkoztam a falaknak: Simon ben Chanania unokája vagyok, emlékeztek rá és rám?!

Mélységes csend támadt a fa alatt, csak sokára szólalt meg egy hallgató:

– Ha nem haragszol meg a kérdésért: te Mosa, minek tartod magad?

– Szerb vagyok, kommunista és zsidó.

– De mi a sorrend?

– Nem tőlem függ, mindig a Történelem határozza meg. Bennem mindig együtt léteznek.

Damjánovics nehezen nyomta el feltörő ellenérzését. Mióta a világnézete kialakult, az egyenlőségi eszme elkötelezettje volt. A

szocializmus felépítését is úgy képzelte el, hogy az emberek egymás kezét fogva egy vonalban haladnak előre, senki nem szerezhet előnyt, és nem maradhat le. Most úgy találta, hogy Indig eltérő tulajdonságainak hangsúlyozásával mintha ki akarna lépni ebből az egységes láncból.

A fegyverek nyugvásával Indig egész gondolkodása megengedőbbé vált. A táborparancsnokságon közbenjárt azoknak a katonáknak az érdekében, akik dezertáltak a Hold-szorosból, és elérte, hogy szabadon bocsássák őket.

Damjánovics nem tudta felfogni a változás okait. Indig példáját mindig is meghatározónak tekintette, ezért most egész magatartása megingott, de továbbra sem merte elszánni magát, hogy magyarázatot kérjen.

Damjánovics megkapta zsoldjának két év alatt összegyűlt hátralékát, de nem tudott mit kezdeni a pénzzel. A város boltjait kifosztotta a háború, a polcok üresen tátongtak, a jegyhez kötött cikkeken kívül csak néhány mellékes árut tartottak: ecetet, szöget, zászlókat. Indig engedélyt szerzett neki, hogy a laktanya különlegesen ellátott magazinjában vásárolhasson.

A ruharészleg rúdjain egymáshoz préselődő öltönyök lógtak, mint egy szigetelő réteg elnyelték a léptek zaját. A levegőben molyirtó és talkum nyers szaga érződött. A hadnagynak nem maradt civil holmija, tetőtől talpig fel kellett ruházkodnia. A kiszolgálónőnek a régi méreteit mondta be, de az így kiválasztott ruha vállban és derékban is lötyögött rajta, egy kisebbet hozatott ki, csak a harmadik próbálkozásra találta meg a ráillőt. A nő ki akarta dobni a szakadozott terepszínű uniformist, de Damjánovics megkérte, hogy pakolja be egy papírzsákba.

Hosszú idő után először állt egy egész alakos tükör elé, egy pillanatig azt hitte, hogy egy idegen néz vissza rá. Szemüvege

bántóan villogott barnára égett arcában, ajka beesett hiányos fogsora fölött, hajában két kopaszodó ék vonult felfelé. Elfordult a tükörtől; szégyellte ifjúsága elmúlását, úgy érezte, nem lesz képes visszatérni az élet megszokott kerékvágásába.

Szülei sorsáról semmit sem tudott, a híradós szolgálat segítségével megpróbálta telefonon utolérni őket, de az otthoni számuk nem válaszolt. Reménykedett, hogy épségben átvészelték a háborút, maradék pénzéből ajándékot vásárolt nekik és Irinának, asszony szeretőjének is.

VI.

Az egészségügyi karantén elmúltával Damjánovics elhagyhatta volna a laktanyát, de kocsik nem indultak Belgrád felé. Megfordult a fejében, hogy gyalog vág neki a majd háromszáz kilométeres útnak, de egy váratlan esemény megoldotta a gondjait. Indiget behívták a táborparancsnokságra és közölték vele, hogy Tito marsall személyes utasítására hamarosan egy helikopter jön érte, amely a fővárosba viszi. Az ezredes azonnal szólt Damjánovicsnak:

– Gyere velem, itt csak hiába vesztegeted az idődet!

A hadnagy készülődni kezdett; elintézte a távozással járó írásbeli formaságokat, összerakta a holmiját. Már kifelé tartott a táborból, mikor eszébe jutott, hogy a szálláson felejtette a régi partizán egyenruháját tartalmazó zsákot, visszafordult érte. Indig látta a jelenetet, száraz hangon megjegyezte:

– Freud's freud, Freud öröme volnál. A pszichiáter házat venne egy ilyen emlékezetkihagyáson.

– Miért?

– Az a helyzet, hogy a lelked mélyén el akarod felejteni az egész háborút, ami nagyon helyes, de tapasztalni fogod, hogy a háború nem hajlandó elfelejteni téged. Az idegeid egyszer elértek egy magasfeszültségű állapotot, és többé nem tudnak ellazulni.

– És meddig kell folyamatosan őrségben állni?

– Csak örökké. Nincs senki, aki akár egy órára is felmentést adhatna nekünk.

Damjánovics a belgrádi katonai repülőtéren köszönt el Indigtől. Az ezredes egy hivatalos ajánlólevelet adott neki, ebben felsorolta a szolgálatban szerzett érdemeit és a hatóságok támogatását kérte a számára.

– Tájékoztass a sorsodról, írj a hadsereg főparancsnokságára, onnan továbbítják nekem.

Damjánovics zavartan nézegette a papírt:

– És te mihez kezdesz, Mosa?

– A lengyelek azt mondják: ha meg akarod nevettetni az Istent, beszélj neki arról, hogy képzeled el a jövődet.

A kocsi a belvárosban rakta le Damjánovicsot, onnan gyalog folytatta az útját. Amerre elhaladt, minden romokban hevert, a villanyvezetékek és a telefondrótok leszakadtak, kézikocsit húzó emberek költözködtek megmaradt holmijukkal, egy-egy elhullott lovat késsel-baltával vagdostak darabokra. A tompa szürkeségből csak egy épen maradt mozi megvilágított hirdetőtáblája vált ki, egy szovjet partizánfilmet, a „Tovább P."-t játszotta.

A hadnagy rossz sejtelmekkel közeledett az utcához, amelyben a családi házuk állt. Az első pillanatban nem ismerte ki magát: a kertben száz színben virultak az őszi virágok, de középen csak egy vízzel teli kráter tátongott. Egy nagy hatóerejű bomba csapódhatott be, a szomszédos épületet is lerombolta. Damjánovics karjából kiszállt az erő, elviselhetetlenül nehéznek érezte a bőröndjét, letette a földre.

Hosszan álldogált egy csonka fának támaszkodva, mikor megérkezett az egyik régi szomszédjuk; használható deszkákat és téglákat jött válogatni az omladékban. Felismerte a hadnagyot, megnyugtatta, hogy a szülei túlélték a légitámadást, a csapás idején nem tartózkodtak otthon, most egy közeli iskolában húzódnak meg.

Anyja egyedül üldögélt a szállásnak berendezett tornaterem egyik sarkában, az idősebb Damjánovicsot szívinfarktussal kórházba szállították még a bombázás után. Besietett hozzá, az öregember a folyosón üldögélt, mikor meglátta a fiát, szemrehányást tett neki, amiért ilyen hosszan a sorsára hagyta a családot.

– Nem hiszem, hogy ne tudtál volna hamarabb visszajönni vagy legalább hírt adni magadról. Másoknak miért sikerült?!

A hadnagy megkereste az ügyeletes orvost: szerinte már el lehetne bocsátani a beteget, de elengedhetetlen, hogy megfelelő körülmények közé kerüljön. Az anyja sírva kérte a fiát, hogy próbáljon meg valamilyen lakást szerezni.

Jelentkezett a közeli katonai központban, amely ideiglenesen a polgári életet is irányította, itt azonban meg sem hallgatták, az általános nyomorúságra hivatkoztak és kiutasították. A fegyelmezett Damjánovicsot csak az apja elvesztésétől való aggódás bírhatta rá, hogy tiltakozzon. Benyitott a parancsnoki irodába, felmutatta az Indigtől kapott ajánlólevelet. Próbálkozása sikerrel járt; a kommendáns tiszt átölelte, kiderült, hogy ő is megjárta a frontot; Mosa Indig nevét is ismerte. Intézkedett, hogy utalják ki a hadnagynak egy Nyugatra elmenekült gyáros lakását.

Az ajtót annak idején hiába pecsételték le, a zárat feltörték és széthordták a berendezést. Damjánovics csak a feketepiacon tudta beszerezni a szükséges bútorokat, ágyneműt, konyhai felszerelést. Pénze hamar elfogyott, új öltönyét is kénytelen volt eladni, a régi egyenruháját hordta, szerencséjére ezzel nem keltett viszolygást az emberekben, még tartott a partizánkultusz.

Naphosszat az utcát rótta abban a reményben, hogy sikerül valamilyen ételt szerezni a családnak. Sofőrökhöz állt be alkalmi

rakodónak, vágóhídi munkásoknak segített egy darab húsért. Lebombázott házak fakerítéséből tördelt le tűzrevalót.

Hosszú időbe tellett, amíg az országban végbemenő általános rendteremtés és újjáépítés következményeként az ő helyzete is könnyebbé vált. Az idősebb Damjánovics rendszerellenes indulatai is lecsillapodtak, újra rászánta magát, hogy életvezetési tanácsokat adjon a fiának:

– Fogadj el tőlük mindent – felfelé mutatva jelezte, hogy az új hatalomra gondol –, ez neked jár, de ne tedd le mellettük a garast. Panta rhei! – minden folyik, tanítja a dialektika, bármi megtörténhet, őrizd meg a lehetőséget, hogy minden helyzetben a számodra legkedvezőbb utat választhasd.

A hadnagy azt akarta felelni, hogy ő már régen és visszavonhatatlanul elkötelezte magát, de inkább elkerülte a vitát. Apja magához tért annyira, hogy állást vállalhasson egy könyvtárban, anyja is visszament a régi munkahelyére.

Úgy gondolta, most már megengedheti magának, hogy a saját sorsával is törődjön. Elhatározta, hogy felkeresi Irinát, régi asszony szeretőjét. Már a találkozás gondolatára is sűrű lepedék borította el a nyelvét, a foga hegyével kaparta le. Több mint két éve látta utoljára, nem tudta, miképp alakult a sorsa, de nem akart pletykát kavarni azzal, hogy érdeklődik utána. Ahhoz a megoldáshoz folyamodott, hogy lesben állt a lakásával átellenes oldalon.

Irina az Akadémián dolgozott adminisztrátorként, ismeretségük abból eredt, hogy ő gépelte le Damjánovics egyetemi dolgozatait. A nő késő délután érkezett haza a munkahelyéről, kezében egy üres madárkalitkát hozott, csak üggyel-bajjal tudta lenyomni a lakás kilincsét. Damjánovics várt

néhány percet mielőtt követte volna, becsöngetett, mire egy férfihang szólt ki:

– Ki az?

A hadnagy megértette, hogy valaki a lakásban várt Irinára, visszafordult volna, de kinyílt az ajtó, és az asszony nézett ki rajta.

– Maga az, Bora? – kérdezte mosolyogva. – Kész a gépelés, egy pillanat.

Egy köteg papírt hozott ki a szobából:

– Tessék. Akkor majd holnap este elszámolunk. A viszontlátásra!

A hadnagy annyira meglepődött az asszony lélekjelenlététől, hogy még sokáig álldogált földbe gyökerezett lábbal a csukott ajtó előtt. Feltámadt benne a méltatlankodás, amiért Irina más férfival szeretkezik, de belátta, nem tartozik neki hűséggel, arról pedig végképp nem tudhatott, hogy évek után épp most keresi fel.

Úgy gondolta: a holnap estére való célzás azt jelenti, hogy az asszony akkor vár rá. Másnap Damjánovics magához vette azt a selyemanyagot, melyet még a laktanya magazinjában vásárolt.

A lakás ablakában égett a villany, Damjánovics megtorpant, attól tartott, hogy Irina most sincs egyedül, kényszerítenie kellett magát, hogy folytassa az útját. Az asszony széles mosollyal tárta ki az ajtót:

– Megjöttél, kis kakasom? – kérdezte és belenyúlt a férfi nadrágjába, Damjánovics önkéntelenül hátralépett:

– Várj, hoztam neked valamit!

Átnyújtotta az ajándékot, az asszony végigterítette a vállán a selyemanyagot:

– Köszönöm, ez gyönyörű.

Néhány pillanatig ringatta magát a tükör előtt, aztán pálinkát töltött egy kék és egy bordó színű, két különböző készletből megmaradt kristálypohárba. Damjánovics elszédült az italtól, de Irina nem vette észre a megingását. Még egyszer megcsókolta, a férfi csak most fedezte fel, hogy kissé bandzsít. Leoltotta a lámpát, meglazította a blúzát, felhajtotta a szoknyáját, felvette régi szeretkezéseik megszokott pózát. Damjánovics mögé állt, megfogta a mellét, de hiába próbálta felidézni képzelgéseit, nem támadt merevedése. Irina nem akart belenyugodni a kudarcba, ingerelte, gyötörte a férfi testét, de egy idő után feladta a próbálkozásait. Rendbe rakta a ruháját és felgyújtotta a villanyt:

– Mi van? Buzi lettél?! Csak tudnám, hogy miért jöttél ide!

Damjánovics vörös arccal húzta be maga után a lakásajtót, lent a sötét utcán futásnak eredt, csak akkor állt meg, amikor végképp kifulladt. Őrjöngve szidta magát, amiért ezzel a fiaskóval még inkább kiszorult a normális emberek világából. Lassan lecsillapodott és önvigasztaló szavakat is talált: a teste mindig is engedelmesen kiszolgálta az akaratát, és bármi történt, továbbra is benne kell élni.

VII.

Damjánovics mindenképpen ki akart szabadulni nyomasztó lelkiállapotából, januárban jelentkezett az egyetemen. Szeretett volna egy különbözeti vizsgát tenni, hogy beszámítsák a harcokban eltöltött idejét. Arra hivatkozott, hogy közben folyamatosan foglalkozott a tananyaggal, de elutasították a kérését, a harmadik évfolyamba osztották be, még négy szemesztert kellett teljesítenie.

A padokban nála öt-hat évvel fiatalabb lányok és fiúk ültek. Eleinte tisztelettel vegyes érdeklődéssel fogadták, megpróbálták bevonni beszélgetéseikbe, de a hadnagy, bárhogy is igyekezett, nem találta meg a közös hangot, elidegenedett tőlük. Végképp akkor vonult vissza a társaságukból, mikor elcsípett egy megjegyzést, amelyben „veteránként" emlegették. Rászokott, hogy az előadások közötti szünetben egyedül sétáljon a folyosón.

Minden elhatározottsága ellenére egyre kevesebb kedvet érzett a tanuláshoz. A feje nehezen fogott, a figyelme ki-kikapcsolt, az órákon gyakran belesüppedt gondolataiba, csak a csengetés riasztotta fel. Elképzelni sem tudta, hogy valaha majd egy középiskolás osztály elé álljon.

Tapasztalnia kellett, hogy az idők múlásával eloszlik a partizánok harcokban kivívott tekintélye. Őt sem hívták meg az évfordulós ünnepségekre, elmaradtak az időnkénti segélyek is. A degradálódás mélypontján egy hivatalos értesítést kapott: közölték vele, hogy a családjával együtt el kell hagynia a villát,

mert állami célokra veszik igénybe, helyette egy leromlott állagú lakást utaltak ki neki.

Damjánovics tiltakozott a döntés ellen, a vita odáig fajult, hogy összeverekedett a végrehajtást biztosító rendőrökkel, letartóztatták és börtönbe szállították. Egy zsúfolt cellába került. A foglyok háromemeletes priccsen helyezkedtek el, közöttük egyaránt akadtak tolvajok és erőszakos bűnözők, meg a királyi hadseregben szolgált katonatisztek, akik szervezkedtek az új rendszer ellen, elfogott csetnikek és szakadárok.

Megdöbbent, hogy a partizánháború néhány résztvevőjét is őrzik idebent, akik őhozzá hasonlóan tiltakoztak sorsuk méltatlan alakulása ellen és szembeszálltak a hivatalos hatalommal, Damjánovics magától értetődően csatlakozott hozzájuk.

Bár a régi fegyőröket lecserélték, az őket váltó új gárda is különös durvasággal bánt az ő csoportjukkal. Járatlanságukban a tapasztalt bűnözőkre támaszkodtak, őket rakták az úgynevezett „sitiprinc" posztokra, elnézték, hogy fosztogatják a rabtársaikat, sőt, maguk is részesedtek a zsákmányukból. A partizánok szembeszálltak az erőszakkal, egy krétavonalat húztak maguk köré, és ha valaki átlépte, megverték.

Békésebb óráikon az ország helyzetéről vitatkoztak. A többség megőrizte Titóba vetett bizalmát, de kétkedő megjegyzések is elhangzottak:

– Olyanok vagyunk, mint a római katolikusok – mondta valamelyikük –, tévednek minden plébánián, de maga a pápa szent és csalhatatlan.

Damjánovics most ismerte meg közelebbről a marsall életútját. Tito az első világháborúban az osztrák-magyar közös hadseregben szolgált, orosz hadifogságba esett, ott lett

kommunista. 1928-29-ben börtönbe zárták a jugoszláv állam elleni összeesküvésért. Részt vett a Jugoszláv Kommunista Párt megalapításában, később főtitkárrá választották. Ő szervezte meg a német behatolók ellen indított partizánháborút, szétverte Drazsa Mihájlovics csetnik tábornok fasiszta hadseregét. A háború után őt nevezték ki a felszabadított ország első miniszterelnökévé. A romantikus sors Damjánovicsot is megerősítette hitében.

Mikor kihallgatásra vitték, a hadnagy a vizsgálóbíró szemébe vágta:

– Ön nem ítélkezhet fölöttem! Csak akkor volna joga hozzá, ha ott harcol mellettem a fronton.

– Hagyjuk ezt a demagógiát! Mások is megtették, amit kellett, legalább úgy, mint maga.

– Hogyne, a hazafiasság mindig a hátországban lángol a leginkább.

Hivatalos személyek elleni erőszakért egy év börtönt róttak ki rá. Csíkos rabruhába öltözve romeltakarító munkára vezényelték. Bent a városközpontban dolgoztak, a mellettük elhaladó járókelők szidták és leköpdösték őket.

Szülei értesültek a történtekről, de csak az anyja jött be hozzá beszélőre, apja elfogadhatatlannak találta, hogy jövendő pedagógus létére verekedésbe keveredett. Arra sem volt hajlandó, hogy ügyvédet fogadjon neki.

Damjánovics tudomásul vette, hogy le kell töltenie a büntetését, a börtönközösség védelme megnyugtatta az idegeit, fizikailag is magához tért.

Több mint egy hónap telt el, mikor a reggeli kivonulásnál az őrök visszaléptették a sorból és átkísérték a börtönirodába. A hivatalszobában Mosa Indig várt rá, mosolyogva mérte végig:

– Mi van, fenegyerek? Nem lehet téged emberek közé engedni?! Sose szégyelld magad. Fogd fel úgy hogy most tetted le az érettségi vizsgát politikai ismeretekből. Szedd össze a holmidat, a poharadat hagyd bent, hátha visszakerülsz.

Indiget közben dandártábornokká léptették elő. A „Ro-ham"-ot, a hadsereg napilapját szerkesztette, a belső titkos jelentések is az asztalára kerültek, így értesült Damjánovics sorsáról. Meghívta egy vendéglőbe egykori helyettesét, ebéd közben felajánlotta neki, hogy újra kötelékbe veszi.

– Hagyd ott az egyetemet és gyere a „Roham"-hoz munkatársnak; századosi rangot és kiemelt fizetést kapsz majd.

Damjánovics idegenkedett attól, hogy újra egyenruhát öltsön, gondolkodási időt kért, de hamarosan belátta, hogy nem térhet ki a hívás elől. A növekvő inflációban az ösztöndíja és szülei keresete egyaránt leértékelődött, a jegyre járó élelmiszer kevésnek bizonyult, a szabadpiaci árakat pedig nem tudták megfizetni, ilyen körülmények között az inflációt követő zsold biztosabb megélhetést ígért.

Óvakodott attól, hogy minden hidat felégessen maga mögött. Az egyetemen bejelentette ugyan a távozását, de csak kétéves tanulmányi szünetet kért, úgy gondolta, ennyi idő alatt tisztázódik majd a sorsa.

VIII.

A „Roham" szerkesztősége a belgrádi, úgynevezett „Szerbia Ház"-ban működött. Korábban a nacionalista csetnik mozgalom központja helyezkedett itt el, melyet feloszlattak, mivel a háborúban a német megszállókat támogatta.

Az épület belső elrendezése folytán alig felelt meg a megváltozott célnak. Kisebb alapterületű szobák kellettek volna, ahol egy-egy újságíró zavartalanul dolgozhat, itt viszont a túlságosan is tágas termekbe négy-öt íróasztalt is bezsúfoltak. Indig a csetnik elnök egykori irodájába települt be. Örökölte elődje márvány írókészletét, telefonját és óráját, a szabadon hagyott részt ellepték a személyes tárgyai: fotók, amelyek halott fiát és elvált feleségét ábrázolták, szivarosdobozok, üvegtálkába kirakott darabos krumplicukor. Damjánovics egy pergamenutánzatú táblát vett észre: „je maintiendrai" szöveggel.

– Ez mit jelent?

– „Én megmaradok." A spanyol polgárháborúban harcoló franciák írták fel a zubbonyukra. Mi újság? Kiheverted már a börtönt?

– Nem tudom túltenni magam rajta. Az egész életemmel bizonyítottam, miért épp engem tartanak ellenségnek?!

– Pedig jobb, ha hozzászoksz, hogy a törvények forradalmiak, de a végrehajtóik nem forradalmárok.

– Ezért nyertük meg a háborút?!

– Rosszul tudod: mi csak győztünk, a nyertesek nem mi vagyunk, hanem azok, akik ki tudják használni a harcaink

sikerét. Alezánc, mindegy. Örülök, hogy belépsz a laphoz, gondolkodtál már, hogy melyik rovatba szeretnél kerülni?

Damjánovics az olvasókkal való kapcsolattartást választotta volna. Fogadja a háborús veteránok és az aktív katonák leveleit, telefonhívásait, ily módon megszerezhetné a kellő áttekintést az ország helyzetéről. Indig bólintott:

– Úgy lesz, ahogy akarod, de előbb fel kell venned a szerkesztőségi munka stílusát. Próbaképpen a személyes tapasztalataidból válassz egy témát. Mit szólnál egy cikksorozathoz a hold-szorosbeli harcokról? Beleillik a lap profiljába. Alig tudnak róla, szerintem nagy szenzáció volna.

Damjánovics tétovázott:

– Gondolod, hogy képes vagyok rá?

– Majd menet közben kiderül, minden érettségizett ember meg tud írni egy jó cikket – kivéve az újságírókat. Ülj be a könyvtárba, ott minden szükséges anyagot megtalálsz. Időnként mutasd meg, hogy haladsz.

A hadnagy mereven bámulta az üres lapot, sohasem gondolt rá, hogy tollforgatással próbálkozzon. Kiötlött egy mondatot, elmorogta magában, aztán papírra vetette. Visszaolvasta, elégedetlen volt vele, addig javítgatta, amíg az egész frázis értelmetlenné vált. A kudarc többször is megismétlődött, csüggedten gyűrte össze a lapot. Azt a megközelítést találta ki, mintha egy iskolásfiúnak mondaná el a történteket, ebben a formában érvényesültek pedagógiai ismeretei is. Sikerült leküzdenie a szorongását, a tolla szinte magától írt. Este visszament Indighez és megmutatta az anyagot. A főszerkesztő bólogatva olvasta el:

– Jól van, lehet, hogy te leszel az új Egon Erwin Kisch, a riporterek fejedelme.

– Ne viccelj.

– Ugye, nagyon nehezen megy? Ez az idegek önvédelme, nem akarják újra átélni a régi bajokat. Folytatnod kell, egy idő után fellazulnak majd a gátlásaid.

Damjánovics egy új módszerrel egészítette ki a stílusát. Mintha mintát venne egy csapolásra készülő kohó anyagából, hogy a fém állagára vonatkozó következtetéseket vonhasson le, megpróbált felidézni egy önálló epizódot a történtekből. Hosszú latolgatás után Iván Kosztics emléke mellett döntött. Minden hányattatáson át változatlanul megőrizte magánál a komisszár levéltárcáját, amelyet mostanáig sem sikerült eljuttatnia a hozzátartozóknak. Újra előhúzta a lánya fényképét; egy tizennyolc-húsz éves bakfis nézett vissza rá copfba fogott szőke hajjal, Koszticséhoz hasonló szigorú tekintettel. A hadnagy elmosolyodott:

– Szóval téged szánt nekem az apád.

Emlékezett arra a beszédre is, amelyet Kosztics sírja fölött mondott; elszántságát, halálig tartó elvhűségét felemlítve. Felmerült benne a kétség, hogy jogában áll-e személyes gyakorlati célokból felidézni ezt a régi búcsúztatót, úgy tűnt neki, mintha ilyen módon kirabolná a saját ifjúkorát, de meggyőzte magát, hogy a halott emlékét szolgálja vele.

Sorra teltek be a kéziratlapok, alig várta ki a másnapot, hogy megmutathassa Indignek. A főszerkesztő végigolvasta, aztán anélkül, hogy egy szót is szólt volna, feljegyzett valamit az utolsó oldal aljára. Damjánovics aggódva kérdezte:

– Jó?

– Nem jó, kitűnő. Csak egyetlen kifogásom van: ne vedd el feleségül Kosztics lányát. A holnapi számban lehozzuk, utána

tartsunk egy kis szünetet, várjuk ki, hogy hat. A következő folytatást holnapra kérem szállítani.

Indig kitöltött egy zöld színű utalványt:

– Amatőrnek ihlet kell, a profinak előleg. Csak így tovább.

Damjánovics következő témának Athanázt, a festőt választotta, aki visszatért a hegyre, hogy befejezze az „Utolsó ítélet"-et.

A könyvtár polcáról leemelt egy képzőművészeti antológiát, beleolvasott, hogy ráérezzen a témához illő stílusra. A modern szerb festészettel foglalkozó fejezethez lapozott, meglepetésére az egyik oldalon Athanáz képét pillantotta meg. A kapcsolódó szócikk szerint világi életében Szofián Szofiánovnak hívták, munkásságát számos díjjal ismerték el, tagja volt az angol és a francia művészeti akadémiának.

Megilletődve idézte fel az emlékeit, egész nap nem tudta abbahagyni a munkát, az ebédről is megfeledkezett, csak akkor tette le a tollat, mikor a lámpa fényében cikázó fekete pontok jelentek meg. Átolvasta az elkészült anyagot, soknak találta egy napilapi közléshez, másrészt attól tartott, hogy túlságosan is elengedte magát a szerzetes ábrázolásában. A legszívesebben eldobta volna az egészet, de visszatartotta a főszerkesztő további folytatást előíró utasítása.

Indig épp vendéget fogadott, az előszobájában is ültek, de meghagyta a titkárnőjének, hogy azonnal szóljon neki, ha Damjánovics jelentkezik. Néhány perccel később az ügyfél eltávozott, Indig kiszólt érte:

– Gyere be!

A főszerkesztő áradozó hangon számolt be arról a lelkesedésről, amellyel az olvasók az első, Koszticsról szóló részt fogadták. Telefonhívások és táviratok százai érkeztek.

Levette a szemüvegét, úgy kezdett neki az új folytatásnak, kezdetben kijavított néhány betűhibát, aztán teljesen elmerült az olvasásban. Az utolsó lapot megfordította és megnézte, mintha arra számítana, hogy a hátoldalán is talál írott szöveget:

– Ő volt az a szerzetes, aki a szamárhátról lezuhant a szakadékba?

– Igen.

Indig megtiltotta, hogy bárki is alkoholt fogyasszon a szerkesztőségben, ezt magára is vonatkoztatta, most azonban egy konyakosüveget vett elő a zárt faliszekrényből és töltött két pohárba.

– Gratulálok. Ez az irány a legszebb emlékek közé tartozik, amelyet a mi keserű sorsunknak állítottak.

Damjánovics előhozta az aggodalmát:

– Nem sok az anyag?

– Ha kell, a fél számot is rászánom. Inkább azt kell mondanom, hogy kevés. Hogy érzed: össze tudnál hozni egy kis könyvet erről a témáról? A lap megjelentetné.

– Megpróbálhatom.

Indig bizonytalanságot érzett a hangjában:

– Van valami gondod?

– Nem tudom, meddig mehetek el.

– Ameddig tudsz.

– Megírhatom azt a jelenetet is, mikor a németek jöttek fel az emelkedőn, és maguk előtt terelték a hadifoglyokat?

– Mi a baj vele?

– Felvállalod, hogy lőttél rájuk? A halottaknak sok ismerőse, rokona lehet szerte az országban, akik ezek után gyilkosnak tartanak majd.

Damjánovics megbánta, hogy felvetette ezt az ügyet, attól tartott, megsértette vele Indiget, de az csak vállat vont:

– Engem akarsz kímélni? Köszönöm, de nincs szükségem rá. Engem már átkergettek árkon-bokron, sőt, ahogy az oroszok mondják: még réztrombitán is, azt is el fogom viselni, ha valaki gyilkosnak tart majd. Ma is megnyomnám a géppuskán az elsütőlapot, mert az ellenség áttört volna és lejut a tengerre. Tízszer-százszor annyi emberünk halt volna meg. Folytasd csak nyugodtan az írást. Egyébként kellene egy jó cím a sorozathoz, van valami ötleted?

– „Utóvédben"?

– Kifejező volna, de nem mozgatja meg a fantáziát. Mit szólnál ahhoz, hogy: „Fenn a Hold-szorosban"? Lágy és sejtelmes, olyan, mintha egy romantikus nászútról szólna.

A siker folytatódott, az olvasók úgy vélték, hogy az addig megjelent fellengzős propagandacikkek után végre hiteles jelentést kapnak a harcokról. Sokan a szerkesztőségbe is bejöttek, hogy egy példányhoz jussanak.

Egy nap Indig azzal a hírrel tért vissza a főszerkesztői megbeszélésről, hogy minden illetékes úgy döntött: a sorozatot könyv formában is meg kell jelentetni. A partizánháború kitörésének ötödik évfordulóját tűzték ki időpontként.

Damjánovics gyanakodott:

– Ugye, te szervezted az egészet?!

– Nem, maga Tito szólt le. De most aztán igyekezned kell. Költözz be a szerkesztőség vendégszobájába, kapsz egy gépírónőt is, persze csak szigorúan diktálás céljaira. Két hét alatt össze kell hoznod száz oldalt.

– Ennyi elég lesz egy könyvhöz?

– Nem, de majd feldúsítjuk. Én írok hozzá előszót, vastag papírra nyomjuk, kiegészítjük fotókkal a Hold-szorosról, idézetekkel.

Damjánovicsot zavarta volna munkájában a gépírónő jelenléte, megkönnyebbült, amikor kiderült, hogy folyamatosan el tudja olvasni a kézírását, így nincs szükség diktálásra, egyszerűen átvitte neki az elkészült anyagot.

Beköltözködött és elrendezkedett a vendégszobában. Egy sima kartonlapra száz kockát rajzolt, a már meglevő huszonegy oldal rubrikáját áthúzta piros ceruzával, a többit menet közben töltötte be, így követte, hogy halad.

Nem használt vekkert, hajnalban a folyosót felmosó takarítónők beszélgetésére ébredt. Az asztalhoz ült, írni kezdett, kilenc óra felé megreggelizett és elolvasta a „Roham"-ban a sorozat aznapi részletét, utána folytatta a munkát. Az első lendülete hamar kifogyott, agya mintha kiszáradt volna, közhasználatú kifejezések sem jutottak az eszébe. Ezt úgy próbálta kivédeni, hogy ha felbukkant benne egy mondat, azonnal feljegyezte egy papírra.

Este végigdőlt a heverőn, de nem tudott elaludni, agya nem állt le, tovább termelte a gondolatokat. Attól tartott, hogy reggelig elfelejti őket, kényszerítette magát, hogy felkeljen és leírja őket. Ez a mozzanat újra és újra megismétlődött, szinte ingajáratban közlekedett a heverő és az asztal között.

Indig kora délután jött be hozzá elkérni a másnapi számba szánt anyagot, ilyenkor leült beszélgetni néhány percre. Beszámolt róla, hogy alakul a partizánháború évfordulójának és benne a könyvbemutatónak a programja. A pártközpontban úgy döntöttek, hogy maga a Hold-szoros fennsíki része a legmegfelelőbb helyszín, mert a harcok jelképévé vált. A tervek

szerint számos fontos polgári és katonai személyt hívnak meg az ünnepségre. Indig pénzt utalt ki Damjánovicsnak, hogy egy új egyenruhát vehessen magának. Egy félmosollyal arra is célzott, hogy egy kellemes meglepetés vár majd rá.

Mikor a főszerkesztő eltávozott, Damjánovics visszaült az asztalához. Délutánonként lazábbnak érezte magát, jobban haladt az írással, a nap végén három-négy rubrikát is kitöltött a kartonlapon. Ügyelt rá, hogy meg-könnyítse magának a másnap reggeli folytatást, ezért lehetőleg egy könnyebbnek ígérkező rész előtt hagyta abba.

Az utolsó fejezetben Damjánovics Indig csapatának visszatéréséről számolt be. Bár nehezére esett, nem hallgatta el, hogy nem ismerte fel a partizánokat és lőtt rájuk. Ha Indig felvállalta a maga tettét, ő sem térhetett ki előle.

A tervezett két hétből már csak egy nap volt hátra, amikor kitette az utolsó pontot. A terjedelem három oldallal meghaladta a százat. Úgy érezte, a gondolatai végképp kiüresedtek, egy további mondatot is képtelen lett volna kipréselni magából. Leadta a kéziratot a gépírónőnek, utána sokáig ülve maradt. Végül rászánta magát, hogy felemelkedjen a székéből, mintha nehéz robotból térne meg, átment a fürdőszobába és lezuhanyozott.

IX.

A belgrádi katonai repülőtérről katonai helikopterek szállították el a meghívottakat a Hold-szorosba. Indig és Damjánovics gépébe egy nagy alakú, papírba burkolt csomagot emeltek be a rakodók.

– Itt a könyved, az utolsó pillanatban készült el vele a nyomda.

Indig feltépte a borítást, és kiszedett belőle egy példányt. Damjánovics elfogódottan vette kézbe a kötetet: a fedőlap egy géppuska mögött fekvő partizánt ábrázolt, felette a sötét égen telihold ragyogott. Bár ott állt a neve, nem akarta elhinni, hogy valóban ő írta ezt a könyvet. Az arcához emelte és beszívta a még friss nyomdafesték páráját, úgy érezte: ez a szag a haláláig elkíséri majd. Belelapozott a szövegbe, elolvasott egy mondatot, aztán a kötetet Indig felé nyújtotta:

– Hadd adjam neked az első példányt, Mosa, nélküled soha nem született volna meg.

– Legalább dedikáld, hadd dicsekedjek vele. Köszönöm, gratulálok. Mielőtt még felszállnál a mennyekbe, figyelmeztetlek: egy remekművet mindenki írhat, a maga önéletrajzát, sajnos a legtöbben ezt is elrontják. Egy írónál valójában a második könyv az első, ebből derül ki, hogy tovább tud-e lépni az induló élményein. – Indig elhárító mozdulatot tett – ne hallgass rám, öreg rouéra, csak az irigység beszél belőlem. A mai nap legyen a te napod.

A helikopter a levegőbe emelkedett, a forgó szárnyak dörgésében nem tudták folytatni a beszélgetést. Kétórás repülés után a Szemigláv láncolatban feltűnt a Hold-szoros fehér vonala. Damjánovics csak most, fentről letekintve értette meg, hogy a németek annak idején miért nem próbálták alpinista technikával megmászni a hegyet, a szinte függőleges oldalon nem találtak kapaszkodót.

Lent az egykori alakulótéren már számos helikopter landolt, egy sarkot nemzeti színű bójákkal kerítettek el, Indig két pilótája alig talált szabad helyet. Az asztalok körül száz-százötven ember tolongott tányérral a kezében. Egy hangszóróból zene áradt, Damjánovics felismerte a nemzetközi útépítő brigádok indulóját.

– Jeden, dvá, jeden, dvá omladíná Titova...

A vendégsereget a tekintélyes hazai személyiségek mellett a szocialista és a háborúban szövetségesként harcoló államok küldöttei alkották. Nem kaptak meghívást az egykori tengelyhatalmak képviselői. Jugoszlávia még nem rendezte kapcsolatait egykori ellenségeivel, az irántuk érzett gyűlölet országszerte alig enyhült, egyes városokban, például Kraguljevácon nem állhatott meg német rendszámú autó.

Damjánovics viszolyogva figyelte a sokaságot:

– Ha ezek mind itt lettek volna, amikor az ég zengett, Berlinig kergetjük a fasisztákat! Most pedig verekszenek a lazacért és a kaviárért.

– Tanuld meg; ezt úgy hívják, hogy a Történelem örök méltánytalansága. Mikor Garibaldi partra szállt Marsalánál, hogy megteremtse a szabad olasz államot, alig ezer önkéntes katona állt mögötte. Tíz évvel később, mikor a győzelmet ünnepelték, húszezren jelentek meg. Garibaldi akkor azt mondta, hogy: „Nagyon kevesen voltunk és nagyon sokan maradtunk." Ne

haragudj, Bora, de úgy látom, Montcabrier konyakot is felszolgálnak, évek óta nem ittam ilyet, nem akarom kihagyni. Te addig nézz körül.

Damjánovics sétára indult, ismerős arcokat keresett a sokaságban, de senkit sem talált a régi bajtársai közül. Megállt a lelőtt német repülőgép roncsa mellett, ujja hegyével megérintette a friss lakkbevonatot. Egy pillantást vetett a szerzetesek egykori veteményeskertjére; a növények kipusztultak, csak itt-ott zöldellt egy bokor.

Kosztics sírjára egy kőtáblát helyeztek el, a partizán-induló egyik sorát vésték bele: „Harcolj mindenért, ami kedves neked..." Damjánovicsnak hirtelen eszébe jutott a komisszár elrejtett géppisztolya. Elemlámpát kért az egyik őrtől és bevilágított az elhagyatott kecskeólba. Az ünnepség szervezői szerencsére nem fedezték fel a fegyvert az előkészületek során, a ponyvába burkolt megfeketedett csomag továbbra is ott lapult a kőmennyezeten. Nem fedte fel a titkot, tudta, hogy ezzel a merénylet gyanúját vonhatná magára. Bár meg sem fordult gondolataiban, hogy valaha is visszatérjen a Hold-szorosba, mégis öntudatlan biztonságérzetet keltett benne a fegyver megléte.

Fenn, a felhők hasadékában három helikopterből álló kötelék jelent meg, a vezérgépet két oldalról biztosítók kísérték. A fennsíkon kürtszó harsant, az őrök felsorakoztak az elkerített leszállóhely körül. Damjánovics visszalépett Indig mellé:

– Ki jön?

– Tito. Biztonsági okokból nem jelentették be, hogy mikor érkezik.

A két kísérő tovarepült, a vezérgép, mielőtt leereszkedett volna, egy ellenőrző kört írt le a térség fölött. A rotorok fokozatosan leálltak, a kitáruló ajtón elsőnek egy biztonsági

ember lépett ki, körülnézett, aztán karját felemelve félreállt, utat engedve a marsallnak. Tito az új jugoszláv hadsereg egyenruháját viselte, váll-lapján egy-egy aranycsillaggal. Csizmája talpával bizonytalanul kereste a talajt, Damjánovicsnak eszébe jutott az a szállongó híresztelés, hogy a harcok során elvesztette az egyik szemét.

Tito beszédében felidézte a partizánharcok emlékét, kiemelte, hogy Jugoszlávia volt az egyetlen ország Kelet-Európában, amely külső segítség nélkül maga vívta ki a szabadságát. Damjánovics észrevette, hogy a mellette álló szovjet nagykövet arca megrándul ettől a mondattól. Egy koszorút helyezett el a hősi halottak sírján, majd átadta a szót adjutánsának, Bosko Colicnak.

Colic felolvasta az ünnep alkalmából kitüntetettek névsorát, a lista elején a legmagasabb elismerésben, a „Jugoszlávia Vörös Csillaga" érdemrendben részesülők álltak. Damjánovics azt hitte, rosszul hall, mikor őt is kiszólították. Lába mintha földbe gyökerezett volna, csak Indig bátorító vállveregetése térítette magához. Átvette a vörös bőrbe kötött dobozt, aztán Titóhoz lépett, a marsall elismerően szorított kezet vele.

– Szóval te vagy az a fenegyerek, aki nem akarta tudomásul venni, hogy véget ért a háború?! – elgondolkodott. – Tudod mit, lehet, hogy neked van igazad.

A ceremónia végeztével Tito magához intette Indiget:

– Mosa, vezess végig a táboron, mégiscsak te voltál itt a parancsnok.

– Ez a fiatalember többet tud nálam.

– Akkor jöjjön ő is.

Tito a zászló előtt is lerakott egy koszorút, fürkésző pillantást vetett rá:

– Ez az eredeti lobogó?

– Nem, azt levágták az oszlopról és ellopták.

– Használják szemfedőnek az anyjuk temetésén!

Leellenőrizte a géppuska működőképességét, aztán felmentek a barlangokhoz. Tito sokáig nézte Athanáz „Utolsó ítélet"-ét:

– Aki ezt festette, az mindent tudott a szenvedésről, a megváltásról és a bosszúról.

Indig felvetette, hogy a jobb megközelítés érdekében egy felvonót kellene beállítani, de Tito elhárította a javaslatát.

– Itt semmihez sem szabad nyúlni, nemzeti kegyhellyé kell nyilvánítani, valami olyas néven, mint hogy a „Hősök sziklája" – a távolba mutatott –, ott a Szemigláv túlsó végénél robbantunk majd egy alagutat, egy négysávos utat alakítunk ki, ahol teherautók és buszok is közlekednek majd. Megkerülik a hegyet és ide is feljöhetnek. Itt marad a repülőgép roncsa és a géppuska is. Amíg el nem készülünk vele, állandó őrséget állítunk fel.

A körsétából visszatérve megtartották a „Fenn a Hold-szorosban" könyvbemutatóját. Tito belelapozott a kötetbe:

– Nagyon érdekesnek látszik, el fogom olvasni.

A megmaradt példányokat Indig berakatta a barlangba, későbbi látogatóknak szánva. A marsall az ebédnél is maga mellett tartotta alkalmi kísérőit:

– Remélem, még találkozunk – mondta Damjánovicsnak –, te egy tehetséges papírsárkány vagy, magasra szállhatsz, csak arra vigyázz, hogy a madzagod ne akadjon bele a bokorba. Ne ugorj be Mosa téveszméinek.

– Nekem legalább téveszméim vannak, mások még ezt sem tudnak összehozni.

A marsall tovább évődött:

– Tudod, azt tartja magáról, hogy ő az „utolsó vörös európai", pedig még az első sem született meg, nincs is szükség rá. Olyan volna, mint a forró jég.

Az adjutáns odalépett az asztalhoz, bejelentette, hogy a két biztosító helikopter hamarosan visszatér, a marsall elköszönt a társaságtól. Távozás után a vendégek is a gépekhez siettek. Indigék is felszálltak, a dübörgő rotorok miatt most is szótlanul tették meg az utat Belgrádig. Földet érésnél Damjánovics elbúcsúzott volna, de Indig visszatartotta:

– Menjünk be a szerkesztőségbe, a kollégáid várnak. Gratulálni akarnak a kitüntetésedhez. Adj nekik alkalmat, hogy irigykedhessenek.

Elhangzottak a köszöntések, utána a főszerkesztő és az ünnepelt poharával visszahúzódott a klubhelyiség sarkába. Indig csipetnyi gúnnyal megkérdezte:

– Nos, milyen érzés volt találkozni a Történelemmel?

Damjánovics nem tudta elrejteni a csalódottságát:

– Mást képzeltem.

– Mit? Azt, hogy Tito egy tankba oltott békegalamb?

– Ne vedd hízelgésnek, de azt hiszem, hogy te sokkal összetettebb módon gondolkodsz és fogalmazol.

– Titónak épp ez a legfőbb erénye, hogy nincs benne semmi bonyolult. A magamfajta entellektüel mindig nagy kerülővel tér vissza a nyilvánvalóba, Titónál nincsenek ilyen időveszteségek.

– Az egyszerűség önmagában nem erény.

– Dehogynem. Te is láthattad, hogy a háborúkat egyszerű fegyverekkel nyerik meg. A németek hadifelszerelése sokkal különb volt, mint a miénk vagy a szovjet csapatoké. A „Villám" géppuskájuk tűzgyorsasága kétszeresen meghaladta a mi Gorjunovunkét, csak épp befagytak a téli hidegben. Olyan

tökéletes töltényeket használtak, amelyeknek a hegyével szét lehetett szerelni a fegyvereket, csak az volt a hátrányuk, hogy a puskához, a golyószóróhoz, a géppuskához más-más kaliberű töltény kellett, ha az egyikből harc közben kifogyott a lőszer, a másik nem tudta kisegíteni, nálunk mindenhez ugyanolyan átmérőjűt lehetett használni. Tito is ilyen egyszerű fegyver.

– Nem is tudtad elképzelni, hogy egyszer szembekerülsz vele?

– Elméletileg nem kizárt; a párhuzamosok nemcsak találkoznak a végtelenben, de néha el is távolodnak egymástól.

Indig az órájára nézett:

– Éjfél elmúlt, hosszú napunk volt. Nekem még maradt tennivalóm, a kocsi hazavisz téged. Várj, adok négy-öt példányt a könyvedből, biztos szét akarod osztani az ismerőseid között.

Otthon a lakás ablakában égett a lámpa, Damjánovics örült, hogy még ébren találja a szüleit, de beljebb lépve látta, hogy az öreg pár már alszik. A nekik szánt kötetbe beleírta, hogy „Ez a könyv apámé és anyámé", letette az ágy lábához. Az érdemrend vörös bőrbe kötött díszdobozát magánál tartotta, tudta, apja dühbe gurul, ha értesül a kitüntetésről. Kifelé menet eloltotta a villanyt.

Leült a szobájában és eltűnődött, hogy kinek dedikálja a többi példányt, hosszan bámult maga elé, de egyetlen név sem jutott az eszébe.

X.

A Hold-szorosban vívott harcok leírását Indig sikeres próbamunkának fogadta el, beosztotta Damjánovicsot a belpolitikai rovatba; kívánságának megfelelően a beérkező olvasói leveleket elemezte.

Az újonc munkatárs csak kevés időt töltött az íróasztala mellett. A híradó országos propagandakörútra küldte, a könyvét mutatta be különböző rendezvényeken. Egy nap néha két-három alkalommal is fel kellett lépnie, kezdeti önfeledt lelkesedése hamarosan eloszlott. Már nem tudott új gondolatokat megfogalmazni, néhány sablonos fordulatot idézgetett. Úgy érezte: ily módon csak az üres szavakat csépeli, méltatlanná válik rá, hogy felidézze a harcok emlékét. Megpróbálta elérni a szervezőknél, hogy befejezhesse a turnét, de ők a már lekötött programokra hivatkozva elhárították a kérését. Egyre fáradtabban kelt útra, azzal vigasztalta magát, hogy ez lesz az utolsó szégyen, amit még el kell viselnie.

Útjaiból visszatérve Damjánovicsot levélhalmok várták a szerkesztőségben. Nem akarta elhanyagolni a kötelmeit, kora reggeltől nekiállt az anyag feldolgozásának. Az olvasók többnyire panasszal fordultak a laphoz, személyes sérelmekről, indokolatlan mellőzésekről számoltak be, a munkahelyi és a hivatali vezetők hatalmaskodását, korruptságát emlegették.

A letartóztatott és börtönbe zárt partizántársaihoz hasonlóan ők is kifejezték a bizalmukat Tito marsall iránt. Biztosak voltak

benne, hogy ő nem értesül a bajokról, kérték az újságot, hogy továbbítsa hozzá a bejelentéseiket.

Egyik nap Damjánovics a munkába szinte belevakulva olvasgatta a leveleket, mikor az asztalán megszólalt a telefon, a szerkesztőségi titkárnő jelentkezett:

– Bora, kívülről keresnek, bekapcsoljam hozzád?

– Miért ne? A Főnök azt szokta mondani, hogy az ellenség nem támad telefonon keresztül.

Egy női hang szólt bele a kagylóba:

– Ne haragudjon a zavarásért, de egy fontos ügyben szeretnék beszélni magával. Doktor Vera Kosztics vagyok.

Damjánovics fél szemmel még mindig a levélköteget nézte, időbe tellett, amíg felfogta: a nő olyan hangsúllyal mutatkozott be, mintha arra számítana, hogy figyelmet kelt vele.

– Bocsásson meg: ismernem kellene a nevét?

– Az enyémet nem, de az apámét igen. Iván Kosztics a maga politikai komisszárja volt fenn a Hold-szorosban.

– Maga a lánya?! Nagyon örülök, hogy jelentkezett, én is már régóta kerestem. Miben segíthetek?

– Olvastam a könyvét, szeretnék néhány megjegyzést hozzáfűzni. Találkoznunk kellene.

– Szívesen, hol volna megfelelő?

– Orvos vagyok, a Szent Kozma kórházban dolgozom. Ebben a járványos időben dupla műszakot teljesítek. Megtenné, hogy bejön hozzám a rendelőbe? Mondjuk, holnap este nyolckor. Akkorra már végzek, tudunk beszélni.

– Ott leszek.

Vera megadta a címét és elköszönt. Damjánovics úgy találta, hogy az eseményről illik tájékoztatnia Indiget. A főszerkesztőnek felcsillant a szeme:

– Na, ez érdekes. Próbálj meg interjút készíteni vele.

Másnap Damjánovics előkereste Kosztics levéltárcáját, amelyet még a komisszár temetésénél vett magához, és vásárolt egy csokor vörös rózsát is. Nyolc óra már elmúlt, mire beérkezett a kórházba, de még hárman is várakoztak az előszobákban, tőlük távolabb ült le, jelezve, hogy nem pácienskénti jelent meg.

Az éppen végzett beteg hamarosan kijött a kezelésről és vigyorogva ivást jelző mozdulatot tett a társai felé. Damjánovics úgy gondolta, azt mutatja, hogy talán majd egy megbeszélt kocsmában találkoznak.

Kilenc óra után az utolsó beteg is eltávozott, különös módon akkor vált érezhetővé az előszobát ellepő testszag. Kisvártatva egy fiatal nő jött ki a rendelőből, a kinti hidegre felkészülve felhajtotta kabátja gallérját, ez eltakarta az arcát. Damjánovics odalépett hozzá:

– Kosztics doktornő?

– Nem, én az asszisztense vagyok. Ő még bent van a helyén.

A beszélgetést meghallva, a kitárt ajtón kinézett az orvosnő. Csak szőke haja emlékeztetett a régi fényképen látható lányra. Arcát mintha felfújták volna, fehér köpenye sem tudta eltakarni megereszkedett formáit, Damjánovics megsejtette benne a masszív alkoholistát:

– Fáradjon be, Damjánovics úr!

A férfi most is frissen elfogyasztott szilvapálinka szagát érezte a levegőben, felfogta, hogy a távozó beteg gesztusa erre vonatkozott, de nem akart törődni vele. Átadta a rózsacsokrot:

– Fogadja szívesen.

– Köszönöm. Elnézést, hogy megvárakoztattam, de ma még a szokottnál is többen voltak. Főzök egy kávét, nem baj, hogy csak törököset tudok?

– Én is azt szoktam inni.

Az orvosnő elfordult, Damjánovics körülnézett: a rakodópolcon ott feküdt a „Fenn a Hold-szorosban", jelzőcédulák lógtak ki a lapok közül. Mikor leültek az asztal mellé, elővette a levéltárcát.

– Hoztam magának valamit. Ez még az apjáé volt, már régóta szeretném visszajuttatni a családjának. Benne van a maga fényképe is.

– Honnan tudja?

– Ha arra gondol: nem turkáltam benne. Édesapja mutatta meg nekem, azt ígérte, hogy maga lesz a feleségem – elmosolyodott –, ez persze magát nem kötelezi semmire, biztos talált már nálam különbet.

– Köszönöm a bókot, de beszéljünk inkább a könyvéről. Elolvastam, nem tudom, mit ér irodalmi szempontból, de úgy érzem, alapvetően hamis az a kép, amit az apámról rajzolt. Nem értem, hogy milyen szándék vezérelte.

– Higgye el: én a legjobb tudásom szerint mutattam be őt. Még az egykori parancsnokunkkal is egyeztettem a szöveget, ő sem talált benne kivetnivalót. Persze lehet, hogy ennek ellenére sem sikerült. Mi a kifogása?

– Nem vádolom magát, nem tudhatta, hogy apám rossz, önző ember volt. Hagyta éhezni, kínlódni a családját. Csak az illegális mozgalommal foglalkozott, több időt töltött börtönben, mint szabadon, és ahogy kijött, mindig újrakezdte. A „Borbá"-t, a pártlapot akkor is megvette, ha otthon nem volt kenyér. Ha az anyám szólt érte, megütötte. Hatéves voltam, a bátyám pedig nyolc, mikor otthagyott minket és összeállt egy elvtársnőjével. Soha egy fillérrel nem támogatott minket, ha nincs az anyám, éhen halunk. Nő létére olvasztott fémet talicskázott egy kohó

mellett. És ebből az emberből csinált maga szentet. Persze lehet, hogy a harcokban a jobbik arcát mutatta.

– Különbözünk egymástól, akadnak olyan emberek, akik nem érik be azzal, hogy csak a családjukkal törődnek, szerintem ők viszik előre a világot.

– Maga ezt helyesli?! Gyalázat.

Damjánovics kezdte elveszíteni a türelmét:

– Nem fogok bocsánatot kérni. Ha úgy gondolja, hogy nem a valóságot írtam, jelentsen fel.

– Hol? Kinél? El tudja képzelni, hogy a bíróság nem egy hős partizánnak adna igazat?!

– Meg kell próbálni.

– Megpróbáltam. Beadtam egy keresetet, hogy tiltsák be a maga könyvét, még csak nem is reagáltak rá.

Egy iratot vett elő:

– Itt van. Nem térhet ki előle, el kell, hogy olvassa.

– Mit vár tőlem?

– Adjon rá módot, hogy én is kifejthessem a véleményemet. Kivennék két hónap szabadságot, ez alatt megírnám a magam könyvét.

– Tegye meg, ki tarthatja vissza?

– Könnyen beszél. Nincs hozzá anyagi kitartásom, szerezzen nekem valami ösztöndíjat, amiből meg tudok élni ezalatt.

– És segítsek abban, hogy leleplezzen? Én vigyem a kötelet a saját akasztásomra?!

– Ha olyan biztos az igazában, miért nem vállalja fel az ellenvéleményt? Ha győz, még ennél is nagyobb dicsőséget arat.

Damjánovics felháborodott a nő követelésétől, de Iván Kosztics emlékére gondolva visszafogta magát. Felállt:

– Majd egyszer visszajövök és folytatjuk. Addigra, remélem, kijózanodik.

Vera utánavágta a levéltárcát:

– Vigye innen, látni sem bírom.

Damjánovics beszámolt a történtekről Indignek:

– Igazán aranyos kislány! – mondta a főszerkesztő –, ha rám hallgatsz: ne találkozzál vele többet. Nincs rosz- szabb süket annál, mint aki nem akar hallani.

– Az apja miatt segíteni szeretnék rajta.

– Te tudod. Akkor is hagyd, hogy egy ideig főjön a saját levében.

XI.

Damjánovics meglepődött, mikor Indig közölte vele, hogy a marsall ellátogat a „Roham" szerkesztőségébe. Az eseményre kevéssel az után került sor, hogy hazatért moszkvai tárgyalásáról. Tito most minden feltűnés nélkül jelent meg, civil öltönyt viselt, csak egy személyi biztosító kísérte.

A főszerkesztői iroda előtt különös jelenet játszódott le. Az őr kinyitotta az ajtót Tito előtt, a marsall rászólt, hogy nem szereti ezt a gesztust. Rossz emlékeket idéz fel benne, a börtönéveit juttatja az eszébe, ugyanis a foglyok előtt mindig mások nyitják ki az ajtót.

Tito megölelte és megcsókolta Indiget. Damjánovics tudta, hogy magukra akarnak maradni, sietve elhagyta a szobát, még hallotta, hogy a kulcs bent megfordul a zárban.

A vendég több mint egy órát töltött a szerkesztőségben, mikor eltávozott, nem engedte, hogy bárki is kikísérje. Damjánovics szerette volna tudni, miről tárgyaltak, kíváncsiságát növelte, hogy a marsall az utóbbi időben ritkán nyilatkozott, a legutóbbi moszkvai megbeszéléséről is csak szűkszavú közleményt adtak ki. Megpróbált óvatosan rákérdezni, de Indig csak széttárta a karját és egy verssel felelt:

„– Barátom, az élet sem nagy vigalom sehol
Csak bámulni lehet..."

Damjánovics feltételezte, hogy Tito a szovjet kapcsolatban járatosnak számító barátjának tanácsát kérte ki valamilyen ehhez fűződő ügyben. Jóval később értesült csak az események

hátteréről. A nyugati lapok jelentéseit összefoglaló bizalmas belső terjesztésű tájékoztató közölte, hogy Moszkva számos kívánalmat terjesztett elő. Elkerülhetetlennek minősítve a harmadik világháború közeli kitörését, minden eszközzel meg akarta erősíteni a szocialista országok egységét.

Tito államszövetséget tervezett Bulgáriával és Albániával, Moszkva ehhez hozzájárult ugyan, de azt követelte, hogy egyesített haderejüket helyezzék szovjet parancsnokság alá. Elengedhetetlennek nevezte azt is, hogy Jugoszlávia szakítsa meg kapcsolatait a nyugati tőkés hatalmakkal. Belpolitikai téren is alapvető változtatásokat igényeltek. Visszavonásra ítélték a Tito által bevezetett önigazgatási rendszert, amelyben az üzemek irányításában részt vállalt a munkások közössége is. Kifogásolták, hogy nem következetesen hajtja végre a mezőgazdaság kollektivizálását, teret enged az egyéni parasztoknak.

A bulletin Tito válaszát is idézte: elutasította a követeléseket. Továbbra sem akarta feladni a nemzeti függetlenség elvét, most is arra hivatkozott, hogy az ország önerejéből, külső támogatás nélkül vívta ki a szabadságát, jogában áll dönteni a maga sorsáról. A marsall ellentámadásba is átment; felidézte, hogy a háborúban többször is hiába kért segítséget a Szovjetuniótól, sőt, a német offenzíva megindulásakor a moszkvai rádió a csetnikeket tekintette az ellenállás vezető erejének.

A közlöny idézte azt a türelmetlen hangú táviratot is, amelyet Tito akkoriban Moszkvának küldött:

„– Ha nem értitek meg, hogy milyen nehézségekkel kell szembenéznünk, és ha nem tudtok segíteni, legalább ne akadályozzatok a harcunkban…”

A konfliktusok híre mind szélesebb körben terjedt el, de Damjánovics továbbra sem kockáztatta meg, hogy rákérdezzen,

egyébként biztos volt benne, hogy Indig ebben is Titóéval azonos álláspontón volt.

Egy nap a főszerkesztő sétára invitálta:

– Szökjünk meg a gályáról, menjünk le a Kalamegdánra.

Egy, a forgalomtól távol eső padra ültek le, csak néhány fiatal anya sétáltatta erre a gyerekét, Indig integetett feléjük:

– Ha élne a fiam, nekem is ekkora unokáim lehetnének.

Meglazította a nyakkendőjét, arcát a Nap felé fordította:

– Köszönöm a tapintatodat, hogy nem zaklattál kérdésekkel, de már nincs szükség rá. Holnap nyilvánosságra hozzák a „Kominform", a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatát: kizárják Jugoszláviát a szocialista országok szövetségéből.

– Mi történt?

– Tito hivatalosan is visszautasította a Szovjetunió követeléseit. Ezért az imperialisták bérencének, láncos kutyájának minősítették, aki aknamunkájával aláássa a béketábor egységét – elmorfondírozott –, érdekes láncra vert kutya lehet az, amely áskálódik.

– De hát ez nem igaz!

– Nem, Titónak mégis el kellett volna fogadnia a javaslatokat.

– Miért?

– Mert itt több forog kockán, mint a mi nemzeti önérzetünk. A mostani háborúval fenyegető helyzetben nem szabad kétségbe vonni a Szovjetunió vezető szerepét és megingatni a tömegeknek Sztálinba vetett hitét. Ezek fontosabbak, mint a tankok vagy az ágyúk.

Damjánovics azt hitte, hogy rosszul hall.

– Te nem értesz egyet Titóval?

– Nem, és meg is mondtam neki a Központi Bizottság ülésén. Meg kellett tennem, már csak a barátságunk miatt is őszinteséggel tartozom neki.

– De hát eddig mindenben követted őt!

– Igen, felelős vagyok, de nem bűnös.

– Más is tiltakozott?

– Nem, egyedül maradtam, a többiek mind próbálták bizonygatni a hűségüket, azok is, akikről tudom, hogy egyetértenek velem. A tanácskozás után Tito ott tartott magánál, sokáig agitált, hogy vonjam vissza a véleményemet, de én nem retiráltam. Végül azzal bocsátott el: nem tűrheti, hogy bárki is szembeforduljon a nemzeti érdekekkel. Gondolkozzak el: egyelőre nyitva áll előttem a visszavezető út, de ez az állapot nem tarthat a végtelenségig. Ez még mindig rosszulesik, pedig már megszokhattam volna, hogy a hazafiasság hiánya mindig a legfőbb érv, amit egy zsidó ellen felhoznak. Az inkvizíció is így kezdődött!

Damjánovics továbbra is nehezen tudta felfogni a helyzetet:

– De hát nem követtél el semmit!

– Na és?! Nincs ártatlan ember, csak rosszul kivizsgált személy. „Adj egy embert, és mi megtaláljuk a rászabott ügyet!" Előbb-utóbb összehoznak valamit.

Indig rágyújtott egy szivarra:

– Alles in allem: csak az történt, aminek előbb-utóbb be kellett következnie és megy tovább; minden megindult folyamat szükségképpen eljut a maga végletéig.

Damjánovics nehezen tudta követni Indig fejtegetéseit, túlságosan is elvontnak érezte, tisztázni próbálta a maga szerepét:

– Mit segíthetek?

– Szeretném, ha felkészülnél rá, hogy retorziókat hoznak majd ellenem. Nem akarom, hogy kiállj mellettem, soha egyetlen vállalkozásomba sem vontam be csendestársakat. Próbálj megmaradni a helyeden, igyekezz megóvni a lap színvonalát. A „Roham" az egyetlen szabad szellemű lap Kelet-Berlin és Vlagyivosztok között.

– Ha téged leváltanak, én sem maradhatok. Mindenki tudja, hogy barátok vagyunk.

– Erre is gondoltam. Adok neked egy antedatált fegyelmit, hogy sorozatosan megszeged az utasításaimat. Ezen ugyan átlátnak majd, de mindenesetre több a semminél. Na, gyerünk vissza a gályára.

A sétány végénél egy kioszk előtt hosszú sor kanyargott, frissen érkezett Hershey márkájú amerikai csokoládét árultak.

– Már itt is van a Tőke első kísértése. A brit gyarmati rendszer országaiban az olvasókönyvekben az az első mondatok egyike, hogy: „a maláj parasztgyerek elmegy a kínai boltba sót venni". A célzatosság világos: az angolok azt akarták, hogy a fennhatóságuk alá tartozó területeken a malájok földműveléssel, a kínaiak kereskedéssel foglalkozzanak. Az átnevelést itt is így próbálják elkezdeni. Azt egyetlen példamondat sem firtatja, hogy a sóból kinek van haszna. Kérsz egy tábla csokoládét?

Indig továbbra is kitartott az álláspontja mellett, a „Roham" csak a hivatalos közleményeket hozta le a Tájékoztató Iroda határozataival kapcsolatban.

A főszerkesztő, élve az újságnál betöltött korlátlan döntésjogával, egy újabb kihívásra szánta el magát. Egy este a „slussz", vagyis a lapzárta után maga vitte le az anyagot a nyomdába. Másnap reggel Damjánovics megdöbbenve látta, hogy Indig kiemelte a lapból az első oldalas parlamenti tudósítást

és egy elemzést iktatott be a helyére. A cikk „A mi ügyünk igaz ügy, győzni fogunk!" címet viselte. Ez nyilvánvaló utalásnak számított Sztálin egyik emlékezetes beszédére, és a tartalom is kiállásnak bizonyult a Komintern határozatai mellett. Senki sem jelezte szerzőként, de a közlés helye és stílusa egyértelműen mutatta, hogy Indig tollából származik.

Damjánovics besietett a főszerkesztői szobába. Indig derűs arccal fogadta:

– Na, hogy hat?

– Mosa, tudod, hogy ezzel odagurítottad a fejedet a rendőrségnek?!

– Tényleg? Ha te nem szólsz, hülyén halok meg – az órájára nézett –, örülnék, ha itt maradnál, szerintem már perceken belül itt lesznek értem, addig elbeszélgethetünk.

A telefon folyamatosan csörgött, de Indig nem vette fel a kagylót.

– Mikor annyi idős voltam, mint te most, operetteket írtam, librettókat, dalszövegeket: szerelem, álom, találkozás, elválás. Szerettem abban a világban élni. A tragédiák mindig igazságtalanok, a hősöket méltatlanul bünteti a Sors, az operett viszont a legerkölcsösebb műfaj a világon: a Jó győz, a Gaz pórul jár, minden szerencsésen végződik.

Indig dúdolni kezdett:

„…Házunkról olvad már a hó
Felzeng a friss pacsirtaszó
Házasságra lépünk…”

Az ajtó hirtelen kivágódott, három bőrkabátos milicista lépett be. Indig íróasztala fiókjából előhúzta a pisztolyát és rájuk szegezte, de az akció parancsnoka leintette:

– Ne hülyéskedj, Mosa! Feltételezed, hogy Tito nem tud mindenről?! Ott a telefon, hívd fel. Mire jó ez?

Indig az asztalra dobta a fegyverét:

– Csak azt szeretném, ha az szerepelne az életrajzomban, hogy fegyverrel fogadtam a letartóztatást. Egyébként nincs megtöltve.

– Furcsa vicceid vannak, remélem, bent majd leszoktatnak róluk – Damjánovicshoz fordult –, te pedig tartsd a szád, ha jót akarsz!

XII.

Indig helyére ideiglenesen egy tapasztalt öreg zsurnalisztát állítottak, aki felmérve kényes helyzetét, óvakodott minden elhatározó döntéstől. Egyetlen formális változtatást vezetett be: többé nem idézte a Kominform lapjának a címét, a „Tartós békéért, a régi demokráciáért" mottót, úgy ítélte meg, hogy ezzel kedvezne a jugoszlávellenes propagandagépezetnek, ehelyett „a Kominform szócsöve" kifejezést használta.

Damjánovics változatlanul számított rá, hogy mint Indig bizalmasát elbocsátják a laptól, de egyelőre nem került sor erre a lépésre. Váratlanul megkapta a könyve után járó jogdíjat is, több mint egyéves jövedelmének megfelelő összeg érkezett. A pénz nagy részét odaadta a szüleinek, a maradékból segíteni akart Kosztics lányának. A munkahelyén hiába kereste. A nő idegösszeroppanást kapott, dühöngeni kezdett, az idegosztályra került. A zárt körletbe nem akarták beengedni Damjánovicsot, fel kellett mutatnia katonai igazolványát.

Vera egy hatszemélyes kórteremben feküdt, amelyet savanyú étel és ürülék szaga töltött el. Testét hevederekkel kötözték az ágyához, az ápolónő elmondta, azért kényszerültek erre a megoldásra, mert éjszakánként gyakran felkelt és kóborolt a folyosón, zavarta betegtársai pihenését. Most aludni látszott, a túlfűtött helyiségben izzadságcseppek ültek ki a homlokára, de a férfi közeledtére felnyitotta a szemét:

– Te vagy az, Apa? Mindent megbocsátok neked, csak vigyél ki innen. Meg akarnak ölni.

Damjánovics nem próbált kitérni a félreismerés elől:

– Segíteni fogok.

– Ha kikerülök, odajöhetsz hozzánk, gyönyörű lakásunk van: az ablakok egy hegyre néznek. Anyutól ne tarts, én tudom, hogy még mindig szeret téged.

Damjánovics belediktált néhány falatot, megitatta, aztán megvárta, amíg elalszik. Elintézte, hogy helyezzék át egy egyágyas szobába. Pénzt hagyott az ápolónőnél, megadta a címét is, hogy szükség esetén értesítsék.

Bizalmas beosztása folytán Damjánovicsnak módjában állt követni a perfolyamat kibomlását. Ahogy Indig megjósolta, valóban találtak indokot, hogy vádat emeljenek ellene. Múltjából azt az ügyet ásták elő, mikor a Hold-szoros ostrománál géppuskával lőtt azokra a hadifoglyokra, akiket a németek pajzsként tereltek maguk előtt. Magatartását közönséges gyilkosságnak minősítették, azt állítva, hogy Indignek módjában állt volna egy vértelen megoldást választani.

A főügyész elrendelte, hogy tanúként idézzék be Damjánovicsot, megítélése szerint mint a parancsnok egykori helyettese, ő követte legközelebbről az eseményeket. A vádirathoz csatoltatta a „Fenn a Hold-szorosban" egyik példányát is.

A kihallgatás előtt a főügyész személyesen fogadta Damjánovicsot.

– Nézd, Bora, te a mi kutyánk kölyke vagy, őszintén beszélek veled. Mi a törvényeinket a bűnözők, a kizsákmányolok és árulók ellen hoztuk, nem pedig azért, hogy a saját főtisztjeinket büntessük velük. Tito nem kívánja, hogy Mosa börtönbe kerüljön, együtt harcoltak, egy bagón éltek a háborúban. Azt azonban nem tűrheti el, hogy tüntessen Sztálin mellett, aki folyamatosan a marsall életére tör.

– Sztálin?

A főügyész egy papírt vett elő:

– Megmutatom neked annak a levélnek a másolatát, melyet Tito Sztálinnak írt.

Damjánovics döbbenten olvasta át az iratot:

„Sztálin! Ne küldj több embert a meggyilkolásomra. Már ötöt elkaptunk, egyet bombával, egyet tőrrel. Ha tovább folytatod, én is küldök egyet Moszkvába és biztosítalak, hogy másodikra már nem lesz szükség."

Damjánovics megrendült, soha nem tudta volna feltételezni, hogy két szocialista ország legfőbb vezetője ilyen hangnemben üzenget egymásnak.

– Ne hidd azt, hogy mi találtuk ki az egészet, itt van Koni Zilliacus és Neil Barnett könyve, mindketten hű szocialisták, ők is leközölték. Ha ez is kevés, gondolj Bosko Colicra, Tito adjutánsára, aki beismerte, hogy a szovjet elhárítás beszervezte őt és merényletet próbált elkövetni.

Damjánovics ismerte Colicot, a Hold-szorosban tartott emlékünnepségen találkozott is vele, de csak most értesült a lebukásáról.

– Nem azért hívtalak be tanúnak, hogy Mosa ellen valljál – folytatta a főügyész –, azt szeretnénk, ha segítenél neki észhez térni. Ő szeret téged, hallgat rád, próbáld meg rábeszélni, hogy gyakoroljon önkritikát, ismerje be, hogy tévedett. Majd úgy szervezzük a kihallgatást, hogy kettesben maradhass vele.

Elválásnál a főügyész jelentőségteljesen megjegyezte:

– A Haza nem lesz hálátlan a szolgálatodért. Úgy tudom, téged jelölnek majd a „Roham" főszerkesztői posztjára.

Damjánovicsot mélyen sértette, hogy ilyen módon próbálják megvesztegetni. Eszébe jutott az Indigtől hallott példázat: a

Sátán úgy kísértette meg Krisztust, hogy neki ígérte a világot. Önkéntelenül kicsúszott a száján:

– Tibi dabo!

– Mit mondasz?

– Semmit, csak magamban beszélek.

Mikor belépett a vizsgálati irodába, Indig már ott ült. Damjánovics egy pillantást vetett rá, úgy találta: kissé lefogyott, de ettől csak fiatalosabbnak tűnt, szemüvege élénken csillogott.

A főügyész által kitervelt taktikai húzásra hamarosan sor került. Az első kérdések után megszólalt a telefon és a vizsgálótisztet elhívták valahová. Tettetett szigorúsággal figyelmeztette a vádlottat és a tanút, hogy ne próbáljanak beszélgetni egymással. A folyosón posztoló őr figyeli őket, és a fegyelemsértés komoly büntetéssel jár. Indig bólintott, mikor a tiszt eltávozott, mosolyogva körbemutatott:

– Ha akarsz valamit üzenni az UDBA-nak, a belső elhárításnak, itt kényelmesen megteheted, a szoba „be van technikázva", minden szót hallanak.

– Honnan tudod?

– Egyszer már jártam itt, még a királyi rendőrség időszakában.

Indig minden gátlás nélkül elvett egy szivart az íróasztalról és rágyújtott. Damjánovics megdöbbenve kérdezte:

– Szabad dohányoznod?

– Nem, de jólesik és nem fognak megbüntetni érte. Hosszú láncon tartanak, elvégre mégiscsak a marsall személyes rabja vagyok. Május elsején a börtönparancsnok ablakából néztem a felvonulást.

Néhány szippantás után Indig elégedetlenül nyomta el a szivart:

– Tarthatnának jobb minőségűt is. Nézd, Bora, tudom, miért küldtek ide téged: meg vannak győződve, hogy te, mint a nép romlatlan gyermeke, visszatérítesz majd az üdvösség újára. Egyszer már kértelek rá, most megismétlem: ne próbálj meg kiállni mellettem, ne akard a seggeddel felolvasztani a Jungfrau jegét. És fejezzük is be ezt a témát.

– Hogy áll az ügyed?

– Nagyon szépen halad. Eddig százötven év fegyházra elegendő bűntettet vállaltam magamra: aktív és passzív megvesztegetést, irathamisítást, nemi erőszakot: megejtettem az összes nőt, akinél valaha is próbálkoztam. Úgy látszik, ez mind kevés, ragaszkodnak a régi nótához, ismerjem be, hogy szándékosan lőttem le a hadifoglyokat, akiket a németek tereltek maguk előtt, így tudnák bizonyítani az emberek előtt, hogy aki kiáll a moszkvai tézisek mellett, az közönséges gyilkos. Erre viszont nem vagyok hajlandó, akármi is jelenik meg majd az újságokban.

A beszélgetésnek a vizsgálótiszt visszatérése vetett véget, folytatni akarta a kihallgatást, de Indig unott mozdulattal elhárította:

– Ne húzzuk az időt, kérek egy konyakot és a vallomásomat. Szeretném látni, hogy fogalmaztam.

A főügyész nyilvánvalóan követte a diskurzust, elégedetlen volt Damjánovics viselkedésével, többé nem engedte Indig közelébe, csak a tárgyaláson láthatta újra. Az egykori dandártábornok egyenruhában jelent meg, a vádiratot felolvasó katonai ügyész bejelentette: a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság elnöki tanácsa Mosa Indiget kilenc rendbeli gyilkosságért megfosztja a rendfokozatától és kizárja a hadsereg kötelékéből. A határozatot ott helyben végrehajtották, letépték a

tábornoki váll-lapját. Indig látszólag közömbösen vette tudomásul az aktust, csak a kiálló rögzítő cérnaszálakat húzta ki.

A tárgyalás zárt keretek között zajlott le, a szabályok szerint Damjánovics is csak a maga tanúságtétele idején tartózkodhatott bent a teremben. A bíró néhány kiegészítő kérdést intézett hozzá, továbbra is azt akarta sugallni, hogy Indig önkényesen nyitott tüzet, de Damjánovics kitartott amellett, hogy az adott helyzetben nem maradt más választása. Távozásánál még elfogta az öregember búcsúpillantását.

A teljes sajtózárlat után meglepetést váltott ki, hogy nyilvánosságra hozták a bíróság döntését. Damjánovics szóról szóra végigvette az ítélet indoklását. A szöveg nem tartalmazott politikai utalásokat, ebből arra következtetett, hogy a háttérben egy megegyezés történt: Indig ragaszkodott hozzá, hogy mozgalmi múltját ne érje csorba, és a pártvezetés szem előtt tartva a saját tekintélyét, elfogadta ezt a feltételt. Indiget tíz év fegyházra ítélték, beismerte a bűnösségét és nem nyújtott be fellebbezést.

A hasonló hosszú büntetéssel sújtottakat Goli Olohba, a hírhedt Pokol szigeti büntetőtáborba szállították. Ez a vidék távol esett minden lakott helytől, a terjengő legendák szerint hetente egyszer járt arra egy hadihajó. Egy „nudista hadosztályról" is beszéltek, ugyanis a rabok meztelenül dolgoztak a tengerparti sziklákon, vagy derékig a vízben állva. Dagálynál az ár a cellákban is térdig emelkedett. Teljesen közömbösnek számított, hogy a törvényszéki ítélet hány évre szólt, az időtartam csak utólag derült ki, attól függően, hogy a rab mennyit bírt ki. Az öregedő Indig is aligha viselt volna el tíz évet, Damjánovics abban reménykedett, hogy a feltételezett vádalku erre vonatkozó könnyítéseket is tartalmaz.

Mikor lerakta az újságot, Damjánovicsnak eszébe jutott, hogy Athanázt, a festőt is hasonló módon távolították el a szerzetesrendből. Eltűnődött, hogy talán törvényszerűen jutnak erre a sorsra mindazok, akik kiválnak a tömegből, és következetesen vállalják önmagukat. Középpontjukból kimozdíthatatlanok maradnak, a meggyőződésük minden bukás után újra és újra talpra állítja őket, akár a „keljfeljancsi" nevezetű játékfigurát az aljában elhelyezett ólomsúly.

Damjánovics a maga sorsában hiába keresett hasonló erőt. Megingott benne az az illúzió, hogy egy nagy felszabadító forradalmi hadsereg utóvédjéhez tartozik. Régebben az aktatáskáját is úgy fogta az utcán, mintha fegyvert vagy robbanószert hordozna, most már tudta, hogy csak papírok lapulnak benne.

Apja elítélte a bíróságon tanúsított magatartását, felfogása szerint egy katonatisztnek minden körülmények között az állam hivatalos álláspontját kell támogatni. Damjánovics már nem szállt vitába vele. Másnap kivárta, amíg a szülei elmennek munkába, összecsomagolta a holmiját és eltávozott a lakásból. Nem hagyott üzenetet, csak a kulcsát dobta be a levélládába.

Megkönnyebbült, érthetetlennek találta, hogy miért nem korábban szánta rá magát a szakításra.

XIII.

A per befejezése után a „Roham" szerkesztőségében újabb leépítéseket hajtottak végre, ezek során már Damjánovicsnak is felmondtak. Elbocsátották a hadseregből, katonakönyvében nem tüntették fel sem az egykori rendfokozatát, sem az ötéves szolgálati időt.

Tartott tőle, hogy további megtorló intézkedések is sújthatják, ezért igyekezett minél kisebb támadási felületet nyújtani. Hogy elkerülje a közveszélyes munkakerülés vádját, augusztus végén jelentkezett az egyetemen. A dékán érezhető idegenkedéssel fogadta.

– Nagyon szép magától, hogy tanulni akar, de nincs egy kicsit elkésve vele? Számoljunk csak: ha minden jól megy, akkor is csak huszonhat évesen kaphat diplomát. Mire megszerzi a szükséges rutint az oktatásban, már betölti a harmincat. Nem volna jobb, ha most változtatna pályát? Az ország a szemünk láttára épül újjá, annyi lehetőség kínálkozik.

– Azt hiszem, megváltozott az élet ritmusa. Háború volt, sokan vesztettek annyi időt, mint én. Szeretnék tanítani.

– Én a maga helyében inkább az eszemre hallgatnék, mint az érzelmeimre.

Damjánovicsot elhagyta a türelem:

– Ha nem akar visszavenni, legyen szíves, adja írásba, hogy fellebbezni tudjak.

– Én csak a maga érdekeit néztem, természetesen folytathatja a tanulmányait.

Damjánovicsnak hamarosan tapasztalnia kellett, hogy a dékán fenntartásai továbbra sem oszlottak el. Ösztöndíját a legalacsonyabb összegben szabták meg, kénytelen volt egy mellékállást keresni. Értelmiségi munkát nem talált, végül egy konzervgyárba állt be állandó éjszakás műszakra.

A szállítómunkások közé osztották be. Épp a borsószezon zajlott, Damjánovics vízzel teli, nagy füles edényekbe kibontott szemeket cipelt; a két-három napos állásban megerjedtek és áthatóan bűzlöttek. Damjánovics hiába próbálta minél távolabb tartani magától az edényeket, a lé gyakran kiloccsant és végigfolyt a nadrágszárán. A merev fogás következtében többször is kicsúsztak a kezéből, a borsó végigömlött a köveken. Ez afféle üzemi balesetnek számított, a kárt nem vonták le a béréből, de a tenyerével kellett visszalapátolnia a harminc-negyven kilónyi szemet. Az erősebb fizikumú rakodók szó nélkül elhaladtak mellette, legfeljebb annyit kérdeztek:

– Miért kell megszámolni a borsót?

Mert valóban úgy látszott, mintha azt méregetné, hogy hány tenyérre való fér be az edényekbe. Damjánovics eleinte arra számított, hogy a brigád gyengébb, betegesebb tagjai: egy gyógyíthatatlan gerincbajban szenvedő, egy sánta, megállnak majd és segítenek neki, hiszen előbb-utóbb ők is kerülhetnek hasonló helyzetbe, de ezek is elsiettek mellette. Attól tartottak, hogy vele együtt őket is kigúnyolják. A folyosó kövezetén térdeplő Damjánovics eltűnődött az élete központjában álló Szabadság, Egyenlőség, Testvériség fogalmán.

Nehezen szokta meg a kettős terhelést: az egyetemi előadásokat és az éjszakai műszakot. Szabad óráit végigaludta, de nem tudta kipihenni magát. Esténként kábultan ment végig a

gyárba vezető sötét utcán, most először telepedett rá a gondolat, hogy meg fog halni.

Később megenyhült a ránehezedő nyomás. A gyárban megtudták, hogy egyetemre jár, mivel adminisztrátorhiánnyal küszködtek, kiemelték a rakodóbrigádból és az irodába helyezték át, éjszakánként a teljesítmény-lapokat összesítette. Damjánovics munka előtt bekészített magának egy üveg „muslincás"-t, így nevezték a híg sörre hasonlító erjedt cefrét, melyre leszálltak az apró rovarok. Mire végzett a számolással, berúgott. Reggel szégyenkezve ébredt, megfogadta, hogy többé nem engedi el magát, de ital nélkül nem tudta elviselni az éjszakát. Külön kedvezményként helyet kapott az üzemi munkásszálláson, így egy-két órával többet alhatott. Damjánovics gyakran álmodott Indiggel, hol a szerkesztőségben, hol fenn a Hold-szorosban találkoztak. Hosszan és jókedvűen beszélgettek, de egy alkalommal Indig szigorú arccal tűnt fel:

– Többé már nem tudok segíteni neked, mindent magadnak kell megoldanod. Isten veled! – és elindult a lefelé vezető úton. Damjánovics kétségbeesetten nézett utána.

Elszoruló szívvel riadt fel. Figyelmeztetésnek fogta fel a víziót, hogy tekintse át ingatag helyzetét és rendezze el függőben maradt problémáit. Vera Kosztics személye is felmerült benne, úgy gondolta, illik bocsánatot kérni tőle. Magához vette a komisszár régi levéltárcáját, el volt szánva rá, hogy ha az orvosnő most is visszautasítja, megkeresi Kosztics második feleségét és annak adja.

Az alkoholelvonó zárt osztályán nem találta a kórteremben Verát, a nővérpultnál felvilágosították, hogy az egyik orvosi irodában helyettesít, ezt jó jelnek vélte.

Benézett a félig nyitott ajtón: Vera egy beteggel beszélgetett, mikor észrevette a férfit, mosolyogva intett felé:

– Üljön le a folyosón, rögtön jövök.

Damjánovics alig ismert rá: a tekintete kitisztult, erősen lefogyott, újra hasonlított a levéltárcában őrzött fotóhoz.

– Maga az?! Sokat gondoltam magára, meg akartam köszönni a segítséget és a pénzt, de hiába kerestem az újságnál.

– Eljöttem a laptól, pontosabban, elküldtek. Örülök, hogy meggyógyult.

– Egy alkoholista sohasem gyógyul meg, legfeljebb ellenáll egy ideig. Bennem is két óra ketyeg, az egyik az időt mutatja, a másik azt, hogy mióta nem ittam. Most kilencvenhat napnál tartok, és egyáltalán nem biztos, hogy lesz kilencvenhetedik is. Kér egy kávét? Itt bent csak törököset főznek.

– Kérek.

A doktornő két ujját felemelve jelzett egy ápolónőnek.

– Istenem! Bár olyan könnyű volna abbahagyni, mint rászokni. Lassan kezdődik, egy pohár borral, egy likőrrel, jópofák leszünk, nevetnek a megjegyzéseinken. Aztán ahogy távolodunk minden eszményünktől, amely valaha erőt adott, jönnek a mind keményebb italok. Én, igazság szerint, lassan már az abszolút alkoholnál tartottam.

Damjánovics félszegen kérdezte:

– Azt is meg lehet inni?

– Az ember nyel hozzá egy korty vizet.

Lerakták eléjük a kávét, hagyták leülepedni.

– A leletek javulnak, de valami végképp elveszik: a jókedvünk, a fiatalságunk. Azt hiszem, nincs unalmasabb lény a világon, mint egy megtért alkoholista. Azért majd igyekszem szórakoztató lenni.

Damjánovics feléje nyújtotta a levéltárcát:

– Szeretném, ha magához venné.

– Köszönöm. Most hogy jutottam az eszébe?

– Bocsánatot akartam kérni a múltkori gorombaságomért. Nem volt jogom kételkedni abban, amit mondott. Maga jobban ismerte az apját, mint én.

– Én is lehettem volna okosabb. Magával mi történt közben?

– Semmi különös. Folytatom az egyetemet és dolgozom mellette, éjszakás vagyok egy konzervgyárban – és elhallgatott.

– Miért nem akar beszélni róla?

– Ha kimondunk valamit, olyan, mintha valósággá válna, és csak még nehezebb lesz elviselni. Elég volt, mindenképpen elég volt.

Beszélgetésük mind bizalmasabbá vált, Damjánovics úgy érezte, hogy idegeiből hullámokban száll ki a fáradtság. A folyosón lógó órára nézve újból és újból kitolta a búcsú időpontját, kilenckor végre felemelkedett a helyéről:

– Ne haragudjon, de tízre be kell érnem a gyárba és ilyenkor már rossz a közlekedés.

– Nem engedheti meg magának, hogy egy napot kihagyjon? Elbocsátják?

– Rosszabb, soha többé nem tudnám rászánni magam, hogy folytassam.

– Várjon, én is akarok adni magának valamit.

Vera bement a szobájába és egy gépelt lappal tért vissza.

– Ez az a beadvány, amelyet a bíróságra küldött?

– Nem, azt elégettem, ez afféle filozofálgatás. Szeretném, ha beleolvasna. Egy kicsit magára is vonatkozik.

– Jelentkezni fogok.

Elválásnál Damjánovics önkéntelenül átölelte az orvosnőt és az arcát is az övéhez érintette. Egy mellettük elhaladó beteg gúnyosan megjegyezte:

– Piesztusé!

Damjánovics nem értette, csak késve fogta fel, hogy ez egy sakkjátékból vett kifejezés, azt jelenti: a megfogott figurával lépni kell. Elmosolyodott.

Éjszaka, mikor szünetet tartott a teljesítményadatok összesítésében, az asztali lámpa fénykörébe kirakta maga elé a lánytól kapott irományt. Megnézte a lap tetejére írott címet: „Hősökről és hősiességről", aztán olvasni kezdett:

„…A hősiesség betegség, amely az életre való alkalmatlanságból ered…

A hős képtelen meghozni a mindannyiunktól megkívánt döntéseket, ezért felmenti magát minden mérlegelés alól.

A hős folyamatos időtévesztésben szenved, a jövőt és a múltat a jelenbe helyezi át és ennek megfelelően cselekszik.

A hős mindenáron különbözni akar, mert csak így igazolhatja létezésének jogosságát…”

Damjánovics megértette, hogy Vera most is az apja emlékével vitatkozik. Méltánytalannak érezte, hogy egyetlen elismerésre méltó vonást sem talál a magatartásában. Egy levelet kezdett fogalmazni, de hamarosan letette a tollat. Nem képzelte, hogy megingathatja az orvosnő felfogását. Átfutott rajta a sejtelem, hogy valaha az ő emlékét is hasonló elutasítás fogadja majd, és senki sem lesz, aki kiállna érte.

– Ki is vagyok én, mi az, amire feltettem az életemet? – kérdezte magától. Úgy találta, zavaros és céltalan képzelgések irányítják: a tiltakozás minden ellen. A lelke rétegekből áll össze, egy hagymához hasonlít, melyet ha lebontanak, a közepén nem

marad más, mint a meztelen kétségbeesés. – Miért hallgatna rám bárki is, mit tudok mondani neki?!

Damjánovics egyre gyakrabban látogatott ki a kórházba, kapcsolatuk mind bizalmasabbá vált, órák hosszat ültek a folyosón egymás kezét fogva.

XIV.

A hivatalos értesítéseken kívül Damjánovics nem szokott levelet kapni a munkásszálláson. Meglepődött, mikor a gondnok megállította a folyosón és egy borítékot nyújtott át neki. A külzetén nem szerepelt feladó, felnyitva egy kézírásos papírszeletet talált benne:

„Mosa Indig meghalt Goli Oloh-ban. Egyenlőtlen harcban esett el. A nagy Sztálin bosszulja meg a halálát"

Damjánovics megpróbált valami közelebbit megtudni Indig sorsáról, de mindenütt elutasították. Végül tájékoztatást kérve magának Titónak írt, de csak a titkársága válaszolt: „Az elítélt a törvényesen kiszabott büntetését tölti." Nem fogadta el a közlést, de hiába kísérletezett újólag. Úgy érezte, Indig már valóban nincs az élők sorában, eszébe jutott az álom, amelyben egykori parancsnoka elköszönt tőle, most misztikus üzenetként fogta fel.

Elviselhetetlennek találta, hogy Jugoszláviában maradjon. Minden érték, amelyben hitt, minden emberi kapcsolat a szeme előtt bukott le, úgy érezte, egy új barbárság szabadul el. Néha úgy rátört a felháborodás, hogy levegőt is csak nehezen tudott venni.

Damjánovics úgy döntött, hogy megpróbál külföldre távozni. Abban reménykedett, hogy sikerül szerződnie egy tengerjáró hajóra, vagy bekerül zsoldosnak egy rendfenntartó különítménybe. Mindegyik lehetőségben útlevéllel kellett rendelkeznie, benyújtotta a kérelmét, de visszautasították, indoklásul csak annyit jegyeztek fel: „a kiutazása állambiztonsági okokból nem javasolt!"

Nem bírta tovább Belgrádban, végletesen érzékennyé vált, már az is fájt neki, ha egy idegen ember az arcába nézett. Mindenképpen el akarta hagyni a várost. Végiggondolta élete addigi színhelyeit, de egyetlen vidék sem vonzotta, bárhová is kerül, mindenütt idegenként fogadják.

Hirtelen a Hold-szoros képe merült fel benne olyan erővel, hogy elakadt a lélegzete, úgy találta, elfáradt lelke ott talán megpihenne.

Készülődni kezdett, fokozatosan leépítette a kapcsolatait. Szüleivel már rég nem találkozott, most is csak egy búcsúlevelet küldött nekik. A tanulmányait sem kívánta folytatni, megkereste a dékánt, felajánlotta: hajlandó eltávozni az egyetemről, ha egy összegben megkapja a tanév hátralévő részére járó ösztöndíját. A hivatalnok rövid vita után aláírta a kiutalást. Damjánovics a szállás miatt egyelőre fenntartotta a munkaviszonyát a konzervgyárban, a keresetére is szüksége volt.

A végére hagyta, hogy elköszönjön Verától, a lány riadtan kérdezte:

– De hát mihez kezdesz ott?

– Rendszeres őrség szolgál, megpróbálok beállni közéjük, valamilyen kisegítő munkára csak felvesznek.

– És mikor jössz vissza?

– Szeretném, ha végig kibírnám, vagy legalábbis sokáig.

– Ez mit jelent?

– Amíg megváltozik a világ. Vagy én magam.

– Ha oda felmégy, kivonulsz a világból, mindent feladsz, ami fontos volt neked. Nem teheted meg.

– Ezt hadd döntsem el én.

A lány hirtelen szembefordult vele:

– Én is veled tartok.

– Hogy képzeled? Beteg vagy.
– Már van elég erőm.
– Szó sem lehet róla.
– Jogom van hozzá. Ott fekszik az apám.
– Eddig nem volt fontos a számodra.
– Ha nem viszel magaddal, felmegyek egyedül.

Damjánovics nem kételkedett, hogy a szenvedélyes Vera valóban nekivágna az útnak. Az adott helyzetben azt találta a kisebb kockázatnak, ha megengedi, hogy vele tartson. Reménykedett, hogy orvosként felkészül és vigyáz majd magára.

Vonattal utaztak el Karlovóba, annak idején a szorosból visszatérőben itt szerelt le és esett át az egészségügyi vesztegzáron. Az idők változását jelezte, hogy a kikötőben francia és olasz hajók horgonyoztak. Egy kocsmából énekszó hallatszott ki:

„Tengerésznek sorsa csak a tenger
Lányok sorsa: búcsúzás..."

Két napot töltöttek a városban. A piacon vásároltak egy szamarat és felszerelkeztek ennivalóval, Damjánovics Athanáz visszatértére emlékezve különféle magokat is vásárolt. Meglepetésére a pravoszláv egyház „Szofiján Szofijánov" elnevezéssel egy műtárgyüzletet nyitott, amelyben főleg a festő hátrahagyott képeit és vázlatait árulták nyugati valutáért.

Ágyneműt és háztartási tárgyakat nem vihettek magukkal, Damjánovics reménykedett, hogy a barlangban maradt ezekből. Nekivágtak az ösvénynek, a férfi mosolyogva nézte a nyeregben ülő lányt:

– Nem olyanok vagyunk, mint a Szent Család, mikor elindultak Názáretbe?

– Csak épp Jézuskát nem viszünk magunkkal.

Damjánovics nem válaszolt, elfordította a fejét. Már messziről feltűnt egy újonnan emelt téglaépület, mely feltételezhetőn az őrség befogadására szolgált, de egyetlen strázsáló katona sem mutatkozott körülötte, visszavonhatták őket a posztjukról. Indig elítélése megfosztotta romantikájától a szorost.

Távozásuk után merénylők dúlták fel a környéket; a géppuskát és a repülőgép roncsát ledobták a lejtőn. A síremlékeket is kidöntötték, Damjánovics nem talált rá Kosztics nyughelyére. Vera sírni kezdett:

– Itt állok öt-hat lépésre az apám sírjától, és nem tudom, hogy hol fekszik!

Damjánovics próbálta megnyugtatni:

– Hidd el, bárhová is állsz, ő a túlvilágon is megérzi, hogy itt vagy és ki akarsz békülni vele.

A lány végül is találomra választotta ki az egyik sírhantot, kinyitotta az imakönyvet:

– Kegyelmes Isten, magasságban lakozó! Adj örök nyugalmat apám lelkének, kinek áldott emlékére ím itt vagyok. Vedd isteni jelenléted szárnyai alá az Édenkert mennyei birodalmában, a fényes égboltként tündöklő szentség és tisztaság magasságába. Lelke zengve változzék át a fényben. Könyörületes Isten, hadd nyugodjék szárnyaid menedékének békéjében…

Vera kibontotta a papírjából a magával hozott vörös szegfűt és a sírra tette, az előrehajlástól megszédült, Damjánovicsnak kellett felfogni. Felvitte a barlangba: lefektette egy szalmazsákra és betakarta. Addig ült mellette, amíg a lélegzete szabályossá vált.

Körülnézett, a félhomályban is látta, hogy az „Utolsó ítélet"-et valamilyen vasdarabbal összekarcolták.

Bejárta a feldúlt környéket, lépten-nyomon halomban feküdtek a papírhulladékok, megnézett egy fecnit; a „Fenn a Hold-szorosban"-kötetből tépték ki. Az őrség szolgálati épületét a betolakodók reterátnak használták, de az egyik sarkot szabadon hagyták, itt takarókat, edényeket halmoztak fel, azzal a szándékkal, hogy egy más alkalommal magukkal vigyék majd.

Nem voltak kétségei, hogy további háborgatásra számíthat majd. Amíg itt él, mindig tartania kell a völgyből felkapaszkodó martalócoktól vagy a Hatalom ideküldött poroszlóitól. Damjánovics benézett az elhagyott kecskeólba, a mennyezeten most is ott lapult Kosztics régi géppisztolya, kifeszítette az ácskapcsok szorításából. Kimosta a rózsaszín fegyverzsírból és csak úgy üresen meghúzta az elsütőbillentyűt – a szerkezet működött. A fegyvert és a két rakasznyi töltényt elrejtette egy sziklarésben.

Sütött a nap, Damjánovics levette az ingét. A szerszámtároló kamrából ásót és csákányt keresett elő, megpróbálta fellazítani az elgazosodott veteményeskertet. A megtisztított részre lerakta a palántákat, vizet mert a ciszternából és meglocsolta őket. Nem tudta, hogy meddig marad itt, ő szedi le majd a termést, vagy valaki más, de nem akart tűnődni ezen.

2015. december 11. *Moldova György*

VÉGE

LEGENDÁK
A HELYTÁLLÁSRÓL

I.

A BIRKABŐR

– Mondok néked egy példázatot a helytállásról – kezdte a barátom – nem a Bibliából veszem, a Kabalából vagy a Nostradamus titokzatos tekercseiből, csak egy régi ponyvaregényből. Még siheder koromban olvastam, a könyv szerzőjére már nem emlékszem, a címére sem, a fedőtáblája talán zöld volt vagy sárgában játszó, egy-szóval elfelejtettem az egészet, csak egy jelenet él bennem azóta is.

Előrenyújtott nyakú tevéken idegenlégiósok vágtatnak a sivatagban, egy csapat tuareget üldöznek, akik szabadságukat féltve elmenekültek régi sátraikból. Az ellenállás mételyét terjesztik a törzsek között, mindenképpen meg kell törni lázadó szellemüket.

Az üldözők mind közelebb nyomulnak. Előbb csak a menekülők nyomai látszanak, aztán eldobott takaróik, vizestömlőik, végül hosszú órák után feltűnnek a fehér burnuszos alakok is.

A siker közelsége még nagyobb erőfeszítésre készteti a légiósokat. A távolság méterről méterre csökken, a menekülés mind reménytelenebb, az oázis már elérhetetlen – ha van egyáltalán. A harcban edzett tuaregek belátják, hogy nincs esélyük többé, és most jön az a jelenet, amiért elmesélem az egészet. A szabadcsapat megáll a homokdombok takarásában, a

forró szél lengeti a rongyaikat, leszállnak a tevékről és a nyeregtáskából elővesznek valamit – távolról nem látni, hogy mit, leteszik a földre és ráállnak.

– Mit csinálnak? – kérdezi egy tuaregüldözésben még kevésbé járatos légiós katona.

– Tudnod kell – okítja őt tapasztalt társa –, hogy ha egy tuareg úgy látja, hogy reménytelen helyzetbe került, akkor nem menekül tovább, hanem a nyeregtáskájából előszed egy birkabőrt, rááll és megesküszik, hogy többé nem kér és nem ad kegyelmet.

És a légió rohamra indul.

Ennyi az egész jelenet, talán egy fél oldalt sem tesz ki a könyvben, de hidd el, sokat tanulhatunk a tuaregek példájából.

Mert ugye, te is látod, hogy a légió egyre erősebb, és első győztes csatái után hajtja a vágy, hogy kiterjessze a hatalmát, és további zsákmányban is reménykedik. Menekülnünk kellett előre, elhagytuk régi sátrainkat, eldobáltuk életünk kis komfortjait. Lefoszlott rólunk az önbecsülés burnusza, a mosoly, mely elviselhetővé tette az életünket. Rendíthetetlennek hitt társaink hagytak minket magunkra és pártoltak át az üldözőinkhez.

Megtapasztaltuk, hogy a félelem menekülés közben csak tovább növekszik. Egy nap – és ez a nap nincs messze – be kell látnunk, nincs tovább, elfáradtunk, csak egy csatára elegendő erőnk maradt. Megfordulunk, önérzetünket bántaná, ha hátulról sújtana le ránk az ellenség. Bevárjuk őket, amíg arcukból ki nem világlik a szemük fehérje.

Ahogy az apáinknál is fontosabb példaképeidtől tanultad, te is ott hordod nyeregtáskádban a birkabőrt, a meggyőződésedet, az ízlésedet, mely akkor is útbaigazít, ha az értelmed cserben

hagy, azt a néhány gondolatot, mely túlélte benned az idők változásait.

Ócska, vacak holmi ez a birkabőr, talán a moly is beleesett már, csak neked jelent értéket, mert élő szabadsággal takar be egy talpalatnyit abból a földből, amelyet a diadalmas légió birtokba akar venni. Példaképeid jól választották ki a méretet; egy birkabőr éppen akkora, hogy ha ráállsz, minden sarkát elérheted kinyújtott kezeddel. Tehénbőrt vagy oroszlántrófeát nem érdemes magaddal cipelned, akkora felületet már nem tudnál megvédeni. És ha ráállsz, egy hüvelyknyivel ugyan, de magasabbra kerülsz, jobban látsz és téged is jobban látnak.

A légió még csak sorakozik a döntőnek szánt végső csapásra, hallani, ahogy indulójukat próbálgatják a rutinos kürtösök, egyelőre még kerülik a harcot, fegyvereiket rejtegetve alattomos bekerítéssel próbálkoznak – de te tartsd készen a birkabőrt. Vezéreid elpártoltanak, neked magadnak kell megérezned azt a pillanatot, amikor elővehetted. Ha hamarabb nyúlsz hozzá, hisztériának tűnik, ha később, gyengeségnek – egyik sem illik méltóságodhoz.

Vagy ha már nem vállalod a harcot, dobd el a birkabőrt és állj be te is a légióba.

II.

A KERESZT

Prédikáció

1644-ben egy kolerajárvány söpört végig a szegény Magyarországon. Az utcákon százszámra hevertek a megfeketedett halottak, orruk kifolyt vére rászáradt az arcukra, megduzzadt mirigyeik kipattantak.

Az Úrnak végtelen kegyelmében úgy tetszett, hogy megkímélje a hegyek között fekvő Tarna falu lakóinak életét, itt egyetlen áldozatot sem szedett a Fekete Özvegy. A vész elmúltával a község úgy döntött, hogy hálából hét zarándokot küld a Szentföldre, egy-egy fából faragott keresztet visznek magukkal, és leteszik a betlehemi templomban, amely Krisztus Urunk szülőhelyét őrzi.

Hat önkéntes jelentkezett az elöljárók közül, nekik illett példát mutatni, ha már a község maga fölé választotta őket szabad szavazással, de a hetedik helyet sokáig nem tudták betölteni. A közrendű emberek nem szívesen hagyták el a földjüket és a családjukat ilyen hosszú időre. Pénzt viszont nem kínálhattak nekik, mert ez esetben a kegyes cél elveszett volna.

Végül egy János nevezetű együgyű és egyébként is semmirevaló favágót szemeltek ki hetediknek, a sárga földig leitatták és rábeszélték a nagy útra. Másnap, mikor kijózanodott János, elátkozta magát, amiért kötélnek állt, de visszalépni már

nem akart, belátta, hogy ezek után a faluban többé nem volna maradása.

Az elöljáróknak közköltségen megvették a keresztet, mindegyik fényesre mázolt alkotmány lengyel mesterek kezétől származott, de Jánosnak már nem jutott az erre szánt pénzből. Legyintett, kiment az erdőbe, kiválasztott egy terjedelmes tölgyet és abból bárdolta ki a maga úti keresztjét. Hatalmasra sikerült, a hossza meghaladta János testmagasságát, mikor a vállára vette, a vége a földet szántotta.

Böjtmás havának harmadik napján indultak el a tárnai templom kapujától, orgonaszó és latin ének búcsúztatta őket. Mindegyik zarándok beszéddel járult az oltárhoz, megköszönték a község bizalmát és támogatását. Azt ígérték, hogy bűnbocsánatot, malasztot, túlvilági üdvözülést, de addig is földi jólétet hoznak majd útjukból magukkal. Csak János hallgatott, nem jutott eszébe semmi – ez gyakran előfordult vele.

Ahogy elhagyták a hazai fennsíkot, a zarándokok járása mindinkább lelassult a kereszt súlya alatt. Márpedig ajánlatos lett volna minél gyorsabban szedni a lábukat, mert a hitetlen törökök idáig is elmerészkedtek, hogy rabszolgákat szedjenek, és a király csatlósai is fosztogatták az útonjárókat.

Mint mondtam: a zarándokok minél hamarabb át akartak kelni ezen a száz veszélyt rejtegető vidéken. Hogy gyorsabban haladhassanak, estéli pihenőjükön elővették a késüket és kezdtek lefaragni a hátukon cipelendő keresztfából. Előbb csak egy-egy vékonyabb réteg forgácsot hántottak le és vetettek a tűzbe – a felcsapó lángok melege bizony jólesett fázékony tagjaiknak is –, aztán mind termetesebb darabokat vágtak le.

– Végül is nem arra tettünk fogadalmat, hogy mekkora legyen a kereszt, amelyet magunkkal viszünk Betlehembe. A kisebb

kereszt is ugyanúgy a hitet jelképezi, mint a nagyobb! – magyarázták egymásnak, és meg is állapodtak ebben.

Később már azért is megfaragták a keresztet, hogy kényelmesebben feküdjön a vállukon, vagy hogy a tarisznyájukat rá tudják akasztani egy szögletre. Terhük így számottevően csökkent, de a kereszt mintha elveszítette volna a régi alakját. Az is előfordult, hogy egy keresztet jó pénzért eladtak egy ritkasággyűjtőnek, és úgy pótolták, hogy a megmaradtak egyikét vízszintesen kettévágták.

Egyedül János, ez az együgyű és egyébként is semmirevaló favágó nem nyúlt a maga keresztfájához. Szívesen mondanánk, hogy állhatatosságát a Krisztus iránti szent szerelem táplálta, de ezt állítva messzire távolodnánk el az igazságtól. A favágó járatlan volt minden egyházi tanításban és a hite is gyönge lábakon állott, de mérhetetlenül büszke volt a keze munkájára, a testénél magasabb, remekbe faragott keresztre. Úgy érezte: ez a legjobb, ami az erejéből kitelik és inkább a saját húsából faragott volna le, mint hogy ehhez a kereszthez hozzányúljon.

Aránytalanul súlyos terhet cipelve János fokozatosan elmaradt könnyebben mozgó társaitól, előbb csak néhány lépésnyire, aztán egy útkanyarra, végül a többiek eltűntek előle a hegyek kéklő karéjában. A favágó egyedül vonszolta magát tovább, elemózsiája már rég elfogyott, lába kisebesedett az ösvények kövein, esténként a holtak fáradtságával rejtőzködött el a bokrok között.

Szemét elkerülte az álom, szidalmazta magát, hogy miért nem hajítja el ezt a régi keresztet, miért cipeli tovább az ellenséges vidéken – a győzelmére gőgös pogány Hatalom elő céltáblájaként.

– Mi nékem ez a kereszt? – kérdezte magától –, hiszen még a templomba sem engedtek be, mert a módos hívek nem állták izzadt szagomat. És mi vár rám, ha elviszem Betlehembe? Milyen dicsőség vagy jutalom?

Nem talált választ a saját kérdéseire, fentről várt magyarázatot, de az Úr akkor már betelt a Föld komiszságaival és gyönyörködött lakosainak megpróbáltatásaiban. Hallgatott.

Reggelre mindig összegyűlt a csontjaiban annyi erő, hogy ha átkozódva is, de feltápászkodjon, és tovább emelje lábát a végtelen út hosszában.

Elmúlt a tavasz és a nyár, reggelenként már dér ült meg a levelek színén-fonákján, mikor János végre leért a hegyekből. Váratlanul megpillantotta vele együtt indult, de aztán messze előresietett társait.

Az történt ugyanis, hogy egy hirtelen földrengés megbontotta az utat, mély és széles árok tátongott keresztben rajta, öble megtelt mérges kígyókkal és ölésre elszánt skorpiókkal, egy szempillantás alatt végeztek volna a közéjük zuhanó emberekkel.

A szakadék beláthatatlan messzeségben húzódott el, kikerülni lehetetlen lett volna. A bajt csak növelte, hogy ezen a kopár környéken sehol sem nőttek olyan fák, amelyekből hidat lehetett volna ácsolni és átkelni rajta a túloldalra.

A zarándokok útjuk folyamán már széltében-hosszában lefaragták a magukkal cipelt keresztet, a silány maradék már nem ívelte át a szakadékot, mikor megpróbálkoztak vele, lezuhant a mélybe.

János, ez az együgyű és semmirevaló favágó a közelükbe érve ujja hegyével csak megbökte kalapja zsíros karimáját és munkához látott. A maga megőrzött keresztjét átvetette az árkon – elérte vele a túlsó partot. Kényelmesen átkelt, a faragatlan tölgy

meg sem reccsent alatta. A többi zarándok kérte, hogy segítsen rajtuk, ne hagyja őket dolguk végezetlenül, szégyenben visszatérni, de a favágó csak a fejét rázta:

– Igenis térjetek vissza és adjatok számot a bennetek bízóknak ígéreteitekről, amelyeket az indulásnál tettetek a túlvilági üdvösségről és a földi jólétről. Lássák az emberek, hogy mi történt a kereszttel, amelyet rátok bíztak, hogy veszett el forgácsról forgácsra! Kényelemből, gyávaságból, haszonszerzésből! – mondta elég gőgösen, mert, mint említettük már, János messze volt minden tökéletességtől.

A túloldalon újra a vállára vette a keresztet és megszaporázta a lépteit. Már esteledett, és új megváltásra számítva éjfélre Betlehembe akart érni.

III.

A KALÓZOK SZERETŐJE

Hódolat Villonnak

A Desperado, a kalózok hajója felszedte a horgonyát és lassan kiúszott a kikötőből. Csak egy nő integetett utána a Solymok szirtjéről: a szép Yvonne volt az, a kalózok szeretője.

Mikor a Desperado vörös vitorlái és lövésre szegezett ágyúi végképp eltűntek a lefelé hajló láthatáron, Yvonne elindult hazafelé. Vele szemben egy körmenet közeledett, élén kánoni papok füstölővel újraszentelték az utcákat az istentelen kalózok után. A mögöttük lépkedő tömegből sokan felismerték Yvonne-t és rákiáltottak:

– Íme, itt van a kalózok szeretője!

Leköpdösték, hajánál fogva a földre rántották és vonszolták a kövezeten, csak a szerencséjének köszönhette, hogy élve szabadult ki a kezükből.

Yvonne megtépázva tért vissza kis vendéglőjébe, amely az Étoile, vagyis a Csillag nevet viselte. Már várták a városi elöljáróság emberei, közölték vele, hogy elkobozzák az Étoile-t. Ezentúl egy márki tulajdonába tartozik, és a Tricolore National, vagyis a Nemzeti Háromszínű Lobogóra keresztelik át.

Különös megaláztatás szándékával megengedték neki, hogy megmaradhasson mosogatólánynak ott, ahol valaha gazda volt. Éjszaka egy pokrócot is ledobhatott magának a folyosó kövére.

Yvonne leszállt a piszkos edények halmai mögé, helyéről átlátott az étterembe. Fel-felemelte a fejét és figyelte a vendégkoszorút; ugyanazok az arcok tűntek fel, mint régen: köztük a kalózidőszak kerítői, orgazdái, besúgói. Viseletük természetesen megváltozott; a kalózok divatját utánzó sildes sapkák és hosszú viharkabátok helyét gall sisak és a három nemzeti színben pompázó széles keresztszalag vette át. Új díszeik mögé húzódva üzleteltek, csaltak és loptak, olyan aljasságokat követtek el, melyekért Jehan, a kalózok nagy kapitánya az árbócrúdhoz köttette volna valamennyit és végigvereti a „hétágú macská"-val.

Mulatságaik csúcsán a vendégek ki-kitántorogtak a mosogatóba Yvonne-hoz.

„...Egy-egy éhes hím gyakran rálesett
Ki ott mindjárt a bűzlődő fapadlóra
Teperte le s ő mindent engedett...”

Míg a férfi a vállát harapta, Yvonne a kalózokra gondolt. Mintha egy álmot látna, elképzelte, amint a láthatáron majd újra feltűnnek a Desperado vörös vitorlái. Majd közelebb érve mind tisztábban kirajzolódnak a hajó körvonalai, az árbocok kötélzete, a kormányállás és a partnak szegeződő hatvanöt ágyú. Képzelgésében hallani vélte a sortüzet, amely elsöpör majd minden ellenállást és a partra szálló kalózok csizmáinak koppanását. Biztosan tudta, hogy egyenest hozzá jönnek majd, maguk előtt terelve a tanácsurakat, az átvedlett orgazdákat, kerítőket, hamisjátékosokat. Megállnak előtte a kalózok, tekintetükkel felmérik az ő testének romlását, aztán hangjukban haraggal a foglyokra mutatnak:

– Kit öljünk meg közülük és hányat?

Az ábrándozó Yvonne szája önkéntelenül kinyílt és azt suttogta:

– Mindet!

Ritka szabad óráiban kijárt a kikötő fölött magasodó „Solymok szirtjére", de tekintetével hiába kutatta végig a tengert, csak lomha teherszállító bárkák érkeztek, előttük a révkalauzok kis hajói vágták a hullámokat. Yvonne megtörölte a szemét, arra gondolt, hogy egy nap megint elveszett az életéből. Visszatért a vendéglőbe, tovább mosogatott és tűrte a vendégek gúnyolódásait.

Aztán egy délben

„zaj támadt a tengerparton
ő felnevetett az utcasarkon
és még akkor is vihogott tovább.
S hogy mosogatni hívták a konyhába
a tányérokat eltolta karjával..."

Yvonne eldúdolt egy lassú tangót, hófehérre mosta a kezét és kiment a kikötőbe. Ismerős vitorlák tűntek fel a távolban, olyan sebességgel közeledtek, amelyre csak a kalózok hajója volt képes – nem tévedhetett. Yvonne egy percre becsukta a szemét és azt suttogta:

– Mindet!

Mikor kinyitotta a szemét, azt hitte, hogy rosszul lát. A vitorlák nem vörösek voltak, hanem fehér színűek és az oldalára festett Desperado név is Détente-ra, Enyhülésre változott. Nehezen lehetett elhinni, hogy ugyanaz a hajó tért vissza.

Partközeibe érve a kalózok nem intéztek sortüzet a védművek ellen, sőt, virágokat és mézcukrot dobáltak az összegyűlt tömeg közé, néhányuk a templomba is betért és térdet hajtott az oltár előtt.

A menet élén nem a régi nagy kapitány, a rettenthetetlen Jehan haladt, hanem Jules, aki elődjének a csizmaszíját sem oldhatta meg. Yvonne megdöbbenve kérdezte tőle:

– Mi történt veletek?

– Sokat gondolkodtunk és sokat tanultunk. Rájöttünk, hogy ágyúkkal, vérrel, bosszúval nem szállhatunk partra Európában: civilizált és modern módszereket kell alkalmaznunk. A régi jelképünket, a vörös virágot is kérdőjelre cseréltük le.

– És én? Én mit csináljak az életemmel? – kérdezte Yvonne, kezét a mellére szorítva.

– Vállalkoznod kellene. Esetleg majd megemlítem a főtanácsos úrnak, hogy adjanak ki neked engedélyt egy trafikra vagy egy nyilvános illemhelyre. Nagyon jól meg fogsz élni belőle! – csippentett szemével biztatóan Jules és elsietett. Yvonne magára maradt a Solymok szirtjén.

IV.

MIKES UTOLSÓ LEVELE

„Elég volt, mindenképpen elég volt. Nem képzelheti, kedves Néném, hogy mennyi kínnal írtam ezeket a nyomorult leveleket, amelyek száma már fölözi a kétszázat. Enmagam egy jó percet sem találtam bennük, mindig is úgy kényszerítettem magam az asztal mellé, írás közben felbuzgott gyomromban a sav, és megátkoztam anyám fájdalmát is, amellyel világra szült. Kínnal okoskodtam ki Kéd vidámítására minden tréfát és komolyabb példázatot.

Mégis mindenkor legyőztem szegény gyötört lelkem ellenkezését, és hetente kerestem valami apróságot életem folyamában, amik kiemelkedtek az egyforma árból, és belefoglalhatok gondolataim közepébe, mint ahogy a borostyán meg szokott őrizni egy-egy földi bogarat, írtam árkust árkusok hátán kezem szakadtáig. Ez a görcs soha nem hagyott el, hajtott a következő levél felé.

Parancs nem kényszeríthetett volna ilyen roppant munkára, magamtól vállaltam el ezt a szolgálatot. Azt szerettem volna, hogy ne borítsanak minket a néma feledésbe, ne zárjanak ki a világ mindennapos menetéből, legalább ezekben a kedves Nénémnek írott sorokban tudathassuk magunkat.

Mily különös csapat is voltunk mi, számkivetettek hazánkból, mily furcsán is intéztük dolgunkat. Ültünk az idegen ég alatt, magunk elé idézve a távoli Magyarország képét, ahová egyszer

majd visszavihetjük libertásos zászlainkat. Hasonlatossá váltunk a Bábel partjain gyászoló zsidókhoz, akik felakasztották az ágakra zeneszerszámaikat, és úgy zengették siralmaikat elveszett szülőföldjükről – mindig készen a visszatérésre. Hideg mámorban éltünk mi, örökös mordályégetők.

Amíg Nagyságos Fejedelmünk ezt a világot járta, mindannyian őrá tehettük le gondjainkat, pásztorunk volt, nem gazdánk. Ahogy őseihez takaríthatott, magunkra maradtunk. Már mindenki elment azóta; néhányan méltó halállal távoztak, mások öregkorukra bohócot csinálva magukból, kapkodtak az Élet elveszett édességei után, mint tette ezt a Bercsényi uram is, felesége társalkodónője mellé téve le a gatyáját.

Csak ketten maradtunk a végére Zay úrfival, inkább romnak, mint magnak, az Isten a minap őt is kivette a bujdosásból. Már nincs, aki válaszoljon szavaimra, ócska kunyhómban sétálva magamban motyogok, néha megijedek a saját hangomtól, olyan idegennek tetszik.

Maradék magamból kellett új erőt merítenem, hogy tovább írhassam ezeket a leveleket, átok és gyász, hogy én itt maradtam bólogatni. De elég volt, mindenképpen elég volt. Túl a hatvanadik évemen, átlépve a rendelt idő határát, nincs miért folytatnom tovább. Valamikor Zágonra gondoltam és a képe betöltötte a lelkemet, most már tudom, hogy csak nekem volt fontos Zágon, én nem voltam fontos Zágonnak. A paraszt nélkülem is beakasztja majd eké jét a földje végébe, mint ahogy meg-tette előtte sok nemzedék. Nem engem fog emlegetni, hanem az őt nyomorgató urait és hamis papjait. De hát mit tudok tenni ellene?!

Kinek és minek is folytassam tovább? Ember nincs, aki figyelne rám; a szélbe dobtam homokot és a víz hátán írtam

soraimat. Hallom kedves Néném szavát, ahogy tiltakozva elkerekíti a száját: hát én ki vagyok?

Az igazat megvallva, kedves Néném, már alig emlékszem Kédre, képzeletem már átrajzolta arcának minden vonását, jobban hasonlít már Mikes Kelemenre, mint önmagára – amivel bizony igen rosszul járt. Olyan illékony minden emberi kötődés, a világ számomra már régen önmagámból áll.

Elég volt, mindenképpen elég volt. Megtettem mindent, ami csak elvárható volt tőlem. Már nem is védekezem többé, már nem tekintem magam nagy prédának. A dolgok ilyen kimenetele nem meglepő, nincs mit csodálkozni azon, hogy a meggyújtott gyertya egyre fogy.

Időm csekély maradékát mégsem kívánom beledobni abba a tűzbe, amelyben életem ellobogott. Senki sem melegedett lángjai mellett, legföljebb a magas szférákat fűtöttem. Élek még egy keveset a magam kedvére, megeszem az utolsó falatokat is abból a kenyérből, amelyet Isten idegenben rakott le nekem.

Még egyszer körülnézek, hol jártam, és megadom a magáét testemnek, ennek a szegény állatnak. Meggyúrom csomós kezemet, kiülök a napra, mikor melege a legkevésbé bánt, talán még a szomszéd török boltoshoz is lemegyek sakkozni majd. És ennyi az egész, tőlem leveleket többé, kedves Néném, ne várjon.

»Kérjük tehát együtt a jó halált és az üdvösséget, amikor megszűnünk a kereséstől, mind a bűntől, mind a bujdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól.«

Ámen"

V.

A CIRKUSZ

Hódolat Karinthy Frigyesnek

Akkoriban kint éltem a város peremén, ott, ahol a kiégett és szeméttel teleszórt rétek egészen a leállított gyárak faláig futnak. Egy kocsmában hegedültem, inkább csak úgy barátságból, vendégként is helyet foglaltam hangos részegek vagy titkos szerelmesek asztalánál, eljátszottam nekik naiv, de mégis megható dalaikat.

És egy nap „régen, régen, régen egy új dalt hallottam zengeni és zokogni a szívemben". Csodálatos volt ez a melódia; magában hordozta az első szerelmi vallomás gyötrelmes édességét, ritmusában felidézte a harci indulók feszültségét, és mégis emlékeztetett egy gyermekét ringató anya nyugodt szívverésére.

Tudtam, hogy ezt a dalt nem tarthatom meg magamnak, nem játszhatom örök időkig egy külvárosi kocsmában, mindenki meg kell, hogy ismerje. Hegedűmet csak úgy legényesen a hónom alá csapva bementem a városba és megkerestem a gyerekkoromból ismert Internacionál Cirkuszt. Kérdezgettem a járókelőket, hogy merre találom, de ők értetlenül rázták a fejüket, csak egy öregember világosított fel, hogy ma Hungária Cirkusznak hívják, és éppen előtte állok.

Már a cirkusz épülete is csalódást okozott, vedlő vakolatú falából kijártak a téglák, csak a kiragasztott plakátok tartották

össze. A „CIRKUSZ" feliratot alkotó villanykörték java része is kiégett, már csak a „....KUS..." volt belőle olvasható.

Beljebb merészkedtem a Művészet ama szent csarnokába, és áhítattal néztem körül. Korábbi képzelgéseim alapján azt vártam, hogy madáremberek röpködnek majd a kupola alatt – kiterjesztett szárnyaikkal a sas feszes tartását utánozva, és erőművészek kötnek csomókat oszlop vastagságú acélrudakból. Ehelyett unott bűvészek kártyáztak a porondon, éppen verekedtek, mert egy öreg, parókát viselő zsonglőr egy nyolcasra mondott be egy zöld ultimót, és mikor a többiek kérdőre vonták, azt bizonygatta, hogy ő, aki ott volt, amikor a cirkuszt építették, különféle kedvezményekre jogosult, rá nem ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a többi mutatványosra.

Befordultam a folyosóra, hirtelen artistanövendékek népes csoportja jött velem szembe, zászlók alatt vonultak, jelszavakat üvöltve. Összerezzentem a félelemtől és a várakozástól, hogy megértsem őket, de mikor a menetoszlop közelebb ért, kiderült, hogy a zászlóiknak nincs színe, és valójában csak azt kiáltozzák, hogy: abrakadabra meg tonaludátusz. Később elmagyarázta, hogy a porondon szereplők jövő nemzedékét minden elképzelhető helyzetre igyekeznek felkészíteni, ezért a mesterség eszközeit mindenféle ideológiai tartalom és elkötelezettség nélkül kell elsajátítaniuk.

Beóvakodtam az irodába, a direktor éppen régi vörös léggömböket festett át nemzeti színűre, barátságos mosollyal fogadott:

„– Serény nem dolgozik restér'!”

Mi jót hozott, kedves testvér? – kérdezte hahotázva a saját viccén. Elővettem a hegedűmet, „lassan és remegve játszani

kezdtem a melódiát, amit régen, régen, régen hallottam egyszer zengeni és zokogni a szívemben".

„– Ez ám a szép melódia,

De nem lehet a meló díja!" – mondta a direktor, mikor befejeztem –, „az ilyen dal önmagában paralellepipedon". A mi közönségünk másra kíváncsi, a küzdelem, az egymás elleni harc érdekli. De mit beszélek annyit, most kezdődik az előadás, jöjjön velem és nézzük meg.

Elszörnyedve bámultam a gyorsan pergő számokat. Két ágyúból egyszerre lőttek ki artistákat és úgy szabták meg a röppályájukat, hogy fenn a levegőben pont fejjel találkozzanak össze. A késdobálók nem arra törekedtek, hogy a pengék a célpontként kiállított nő testének körvonalait rajzolja ki, az számított sikernek, ha egyenest a szívébe találtak. A bohócok víz helyett füstölgő sósavval locsolgatták egymást, némelyikük teste egyszerűen feloldódott és eltűnt, csak a maró folyadéknak ellenálló csörgősipka maradt meg utána, amelyet sietve felvett magára egy másik, alkalmazásra és szereplésre vágyó bohóc. Es a közönség, úgy, ahogy a direktor megmondta, őrjöngve biztatta a küzdőket, vastapssal díjazott minden kegyetlen összecsapást, pénzt szórt a porondra a győzteseknek. A régi „feinschmeckerek", akik értékelni tudtak egy-egy finomabb mutatványt, a keleti zsonglőr- vagy excentrikus diabolista-számot, már eltűntek a nézőtérről, vagy ha ott is voltak, nem merték hallatni a hangjukat.

Mikor az ütemes tapsra bevonult a szereplőgárda, megértettem, hogy búcsút kell mondanom annak az érzelmes kedélyességnek, amelyet még a külvárosi kiskocsmából hoztam magammal, meg kell keményíteni a szívemet, ha valaha is ki akarok jutni a porondra.

Végigjártam a képzés minden fokozatát a szemfényvesztés-szemináriumtól a fenékberúgó akadémiáig. Beálltam a gladiátoriskolába, ahol megtanítottak rá, hogy mindig csak az egyik harcos jöhet ki élve az arénából. És az ellenfél ellenség, minden eszköz megengedett vele szemben, de a dorong használata hatásosabb, mint a vívótőré és jobban megfelel a közönség hajlamainak.

Végül megformáltam a magam számát, abból a felismert tételből indultam ki, hogy a szabályok csak arra valók, hogy legyen mit kijátszani és legföljebb az ellenfelet kötelezik.

Három partnerrel álltam ki, egymás után győztem le őket. Az elsővel egy sakkpartit játszottam, amelyben hirtelen dominót és dobókockát előszedve mattoltam be az ellenfelem királyát. Ő hiába fordult a közönséghez, a nézőtér dicsérte az ötletességemet, és nekem adott igazat:

– Ez a szabad verseny! – mondták.

Egy bűvészmutatvánnyal folytattam, ahol egy mozsárban törtem össze második ellenfelem óráját, azzal az ígérettel, hogy jobb lesz, mint valaha, de soha többé nem tudta helyreállítani a szerkezetet, zacskóban vitte el a roncsokat. Utolsó ellenfelemet az elefánt talpa alá csalogattam, biztosítva, hogy az idomított állat békésen átlép fölötte. Ő hajlandó is volt lefeküdni a porondra, a mosoly még akkor is rajta maradt az arcán, mikor a rettenetes pata szilánkokra zúzta a koponyáját.

Akkor végre egyedül maradtam a reflektor fénykörében, kebelemből elővettem a hegedűmet. Eljött végre a nagy pillanat – gondoltam. Játszani akartam, de bárhogy erőlködtem is, egy hangot sem találtam, csak reménytelenül kerestem a húrokon, mert a cirkusz mindent kiölt belőlem, ami voltam egykor, a

kegyetlen harcban elfelejtettem „azt a melódiát, amit régen, régen, régen hallottam egyszer zengeni és zokogni a szívemben".

VI.

A ZSÍROK

– Menekültél már úgy, hogy csak annyit vihettél magaddal, amennyit a két kezedben elbírsz? – kérdezte B., öreg barátom. – Azt ajánlom, ha nem muszáj, ne próbáld ki, nekem hihetsz, én már kétszer is átestem ezen a próbán: egyszer a háborúban, egyszer 1956-ban.

Mind a két esetből ugyanarra a torokszorító pánikra emlékszem vissza. Percek alatt kellett döntenem, és nem tudtam, mihez kapjak: egy könyvhöz, egy párnához, halott apám képéhez, a jobbik kabátomhoz, végül persze mellékes dolgokat vettem magamhoz: egy üveg megbontott szilvalekvárt, kedvenc teásbögrémet.

Aztán elindultam, elmaradt mögöttem a lezárt határ és sokáig a magammal hozott, tűzből mentett tárgyakból kellett felépítenem gondolatban az otthon emlékét.

Miért jutott ez az eszembe? Hiszen tegnap, ma és talán holnap is ugyanahhoz az asztalhoz ülök le, ugyanabba az ágyba fekszem le, és amennyire biztos lehetek valamiben is, ebben a forgandó világban olyan biztos, hogy „én futni nem fogok", nem megyek el innen. Csak itt szólhatok ahhoz a néhány emberhez, akit szeretek és magamhoz hasonlónak hiszek, és itt találkozom majd egyszer az ellenségeimmel is, akikkel a sötétben már oly régen szembenézek.

De tapasztalnom kell, hogy egy helyben maradva is kényszerülhetek menekülésre. Nem egyszerre, hanem lassan, folyamatosan elhagyni mindent, ami az otthont jelenti, kilépni a helyről, amelyet a világban elfoglaltunk. Elszokni a szívednek valaha kedves vidékektől, baráti társaságoktól, esti mulatságok dallamaitól. A lemondások útján ugyanúgy számkivetésbe indulsz, mintha nyilas suhancok terelnének ki az otthonodból, vagy a határ felé tartó teherautó ponyvája alá bújnál be.

Ennek a láthatatlan menekülésnek azért mégis megvannak a maga előnyei. Mert nem egy perc, esetleg egy óra alatt kell döntened, hogy mit őrzöl meg magadnak, kiválaszthatod, mi a fontos.

Egy példázat jár az eszemben, amely segíthet az eligazodásban, azt ne kérdezd, hogy kitől hallottam, lassan mindent elfelejtek, miért pont erre emlékeznék?!

Vietnamban valaha százszámra éltek kínai vendéglősök, hosszú nemzedékek adták tovább egymásnak az édes és csípős ízek titkait, gazdag és tekintélyes polgároknak számítottak az országban.

Aztán kitört a polgárháború, észak felől közeledtek a Vietkong csapatok, a fenyegető katasztrófát a kínai vendéglők is megérezték. Előbb a bőkezű külföldi turisták tűntek el az asztalok fölött lebegő lampionok fényköréből, aztán a városi törzsvendégek is elmaradtak. A vendéglősök vártak még egy ideig, aztán mikor már szabad szemmel is látszottak a partizánok fegyvereinek torkolattüzei, megértették, hogy menekülniük kell. Száz év után is idegennek számítottak az országban, és tapasztalatból tudták, hogy minden győztes terror első dühe az idegenek ellen irányul.

Kissé megkésve határozták el magukat, a várost már körülzárta a Vietkong, az utolsó repülőgépek is elszálltak Amerika és Európa felé. Csak a dzsungelén keresztül kínálkozott egy ösvény – ez keskeny volt, mint minden ösvénye a reménységnek, autók, sőt lovas kocsik se fértek el rajta, előállt a megszokott menekülési alaphelyzet: mindenki csak annyit vihetett magával, amennyi a két kezében elfért.

Mit gondolsz, mit vettek magukhoz a vendéglősök? Asszonyaik selyemruháit, féldrágakövekből faragott szobrokat, tulajdonlapok kötegeit? Nem, a vendéglősök mindent hátrahagytak és a zsírosfazekakat kapták fel. Ezekben az edényekben őrizték a sokéves, fűszerekkel, ritka növényekkel és szárított húsokkal kikevert érett zsírokat, minden hagyományos ételük alapját, ízeik meghatározóját. Tudták, hogy valaha újra megnyithatják majd a vendéglőiket, cégtáblát, faragott bútort, sütőköveket mindenütt találnak, de a zsírokat nem pótolhatja semmi.

A párhuzam, megértheted, több mint egyszerű, ebben a láthatatlan, egy helyben toporgó menekülésben, melyet napjainkban Életnek vagy Történelemnek nevezünk, nekünk is a legfontosabbat kell magunkkal vinnünk; hivatásunk, sorsunk meghatározó edényeit. Azokat a gondolatokat, magatartásformákat kapd fel és emeld a válladra, amelyeket a szüleidnél is fontosabb példaképeid hagytak rád: a nyomorultak védelmét, a szembenállást a gyilkos, ostoba gőggel, a gondolkodás szabadságát – de mit soroljam, már te is megtanulhattad, hogy miről van szó. Csak az a fontos, amivel újrakezdheted, ha „lesz még egyszer ünnep a világon", a többiért nem kár, legyen szabad zsákmánya a sötétségből hunyorogva kilépő martalócoknak.

VII.

A KATONÁK

Amíg ott álltak a Vérmező északi sarkában a fémből öntött, feltűzött szuronnyal vonuló katonák, fölöttük a szószékből előrehajló Kun Bélával, tulajdonképpen alig figyeltem fel rájuk. Elismerően nyugtáztam ugyan a mester bravúrját, amellyel túllépett a megrendelő Hivatal szándékán: a néptribunus helyett a mellékalakoknak szánt fegyvereseket állította előtérbe – de hát annyi jó szobrot láttam már életemben.

Mióta azonban levették a katonákat és elszállították a Diósd határában levő „történelmi elfekvőbe", mind gyakrabban bámulok ki a villamosablakból egykor volt hűlt helyükre, gyalogjártamban pedig meg is állok előtte. Csak a szürke macskakővel borított, enyhén lejtő talapzata maradt meg egy ideig. A tér felőli oldalát nem zárják le korlátok, bárki felkapaszkodhat ide, de még az anyák is leintették szaladgáló gyerekeiket: nem illik! Aztán okafogyottá vált minden figyelmeztetés, a köveket is feltörték, a helyébe fűt telepítettek.

Lassan már száz éve annak, hogy az a bizonyos fölháborult matróz feje fölött vörös zászlót lobogtatva „fegyverbe, fegyverbe!" hívott mindenkit, és ezek a gyárakból, bányákból, hivatalokból toborzott katonák az Andrássy úton gyakorlatozva megtanultak a fegyverforgatásból annyit, amennyit megtanulhattak, aztán elindultak feltűzött szuronnyal.

A határok felé vonultak, melyek akkor szinte az ország közepén húzódtak, a kisantant a Tiszánál állt. A katonáknak

Miskolcot és Salgótarjánt kellett megvédeniük a csehek ellen, éjszakai rohammal vetették ki szolnoki lőállásukból a románokat. A Mesebeli János, az örök magyar baka akkoriban bizony a forradalom őszirózsáját viselte a sapkáján.

Ha telne az időmből, kedvem volna a következő emléknapot Diósdon tölteni. Megbújnék két Lenin-szobor vagy felszabadulási emlékmű között és figyelném: lesz-e majd párt- vagy magánember, aki ezen az évfordulón lerakja majd koszorúját a katonák fém bakancsai elé? Ki vállalja fel a vele járó biztos lenézést?

Könnyebb azt megjósolni, hogy ki nem teszi majd tiszteletét Diósdon. Nem lesznek ott maguk a katonák, pontosabban az életbeli modelljeik. Számoljunk csak utána: közülük a legfiatalabbak akkor húsz év körül jártak, így mostanra már a százhúszat közelítik. A kor amúgy sem engedélyezett nekik hosszú életet: leveretésük után 300 ezer korona vérdíjat tűztek ki a katonák fejére, Prónay, Héjjas Iván, Ostenburg különítményei tűzzel-vassal szántották ki a vörös vetést. Aztán jött huszonöt év konszolidált, de módszeres üldözés fekete-listákkal, csendőrök puskatusával, fegyházi cellákkal.

Nem lesznek ott, miért is lennének ott Diósdon a régi ellenségek, akikkel ezek a katonák annak idején farkasszemet néztek: „sötétben bujkáló gaz ellenforradalmárok" a dunai monitorok lázadói, a cinkosan hátráló, áruló székely hadosztály, a szabotőr vasutasok. Az utódjaik, azok a mai tízezrek sem látogatnak ki Diósdra, akik ott szorongtak a katonák bűnös Budapestjét tetemre hívó Horthy Miklós újratemetésén.

Nincs miért elvárni az egyházakat sem, az ő házukban még ott lóg az akasztott ember kötele; a katonákat megáldó marcali Simon pap emléke.

Elmaradnak persze a jobb úri szocialisták is. Azokra a katonákra mostanában már csak fanyalogva illik emlékezni: „egyrészt, másrészt", illetve „bár kétségtelen – de viszont" stílusban. Vigyázni kell, nehogy ellenségeink megsértődjenek, a barátaink úgyis megbocsátanak majd.

Távolmaradásukkal tüntetnek majd a kitüntetettek is, például azok, akik pár évvel ezelőtt megnyerték a katonák emlékét dicsőítő Oratóriumra kiírt pályázatot. A zeneszerző most Zalánról komponál operát, a szövegíró Stern Gyuri pedig önkaserolás céljából megnégyszögesíti a kört: megpróbálkozik a kormánypárti kabaréval.

Azt hiszem, hiába állnék ott akár egész nap is Diósdon, csak azt tapasztalnám, az éppen arra fújó szél és a területileg illetékes eső látogatja majd meg a katonákat. Szép lelkek azt mondják, hogy a halottak a könnyekből élnek, de ezek a katonák nem igényelnek semmiféle sírást-zokogást, és a feltámadásra sem számítanak. Éltüket már akkor elszánták, amikor elindultak, uszítani őket már nem kellett Kun Béla szónoklata. Megtették a magukét, s egyszer s mindenkorra kivonultak feltűzött szuronyaikkal a történelemből. Útjuk nem vezet visszafelé, bakancsaik nyomán nem száll fel többé csillagpor – ez megmarad Csaba királyfinak.

Már nem az ő dolguk ezzel törődni, hogy példájukat milyen csatákban használták fel harci dalként, hány Szamuely repült el fölöttük, hogy váltak negyven év háttér-dekorációjává, aztán pedig egy új fehér kurzus régi céltáblájává.

Jó harci szerencsét, katonák, az elmúlásban. Adja Isten, hogy különb seregek lépjenek a nyomotokba, ha a Haza veszedelme úgy kívánja.

VIII.

NE TARTS LÉPÉST

A Mester azt tanítja, hogy az embert nem lehet megváltoztatni, mégis kötelességünk, hogy újra és újra megpróbáljuk jobbá nevelni. Én sem reménykedem benne, hogy elfogadod a tanácsomat, de azért kimondom: ne tarts lépést!

Ez mit jelent?

– Ne vedd át szűkebb és tágabb környezeted lihegő igyekvését, vad hajrázását, hogy minél hamarabb megszerezzék a státusjelképeket. Ne törődj az autószalonok friss kínálatával, ne hasonlítgasd össze a családokon belül egy főre jutó kocsik számát. Ha véletlenül akad költeni való fölös pénzed, akkor is olcsóbb kocsit és inkább kényelmesebb lakást vegyél, ha pedig „vékony" vagy, a kisujjadat se mozdítsd, vágtató bádogdobozokért ne verd magad hitelbe. A kocsi alapvetően meghatározza a helyzetedet, egy Mercedesből nem lehet szerényen kiszállni.

– Ne akarj ott lenni a reprezentatív bálokon, ne törd magad meghívókért a követségi fogadásokra. A főbb erővonalak kikerülnek téged, ott lesz majd az asztal vége, ahová te leülsz, jelentéktelen mellékalakká válsz a fontosgézák szobrai alján.

– Kerüld el a síparadicsomokat, és ne szerezz be magas felárral az „év színé"-ben díszelgő léceket és botokat sem. Elégedj meg a second hand üzletek kínálatával, ha tudsz síelni, akkor ez a szerelés is jó, ha nem tudsz, még az is fényűzés.

– Ne utazz el szafaritúrákra vagy mélytengeri halászatokra, Buenos Airesbe a labdarúgó-világkupa idei döntőjére. Hidd el, ezek a szenzációk csak luxusszintre emelt, de egyenfogyasztásra szánt szellemi hamburgerek.

– Ne lépj be az épp divatos pártba, és ne tarts lépést a politikai lépésváltókkal sem: jobb-bal, jobb-bal, belépés-kilépés. Ne hidd azt, hogy a „jobb" a „jó" megemelt középfoka, és akkor se lelkesedj, ha azt hallod, hogy valahol Szibériában egy kopaszodó ügyvédjelölt már újra elindult útjára – táskájában lázadó és lázító vitairatokkal. Ne siess sehová, a te pártod még nem alakult meg.

– Ne rugdoss döglött oroszlánokat, ne tiszteld az értéktelent, ne menekülj lefelé a primitívhez, bármilyen nagy is a kísértés és bármennyire teszik is ezt körülötted.

– Engedd meg, hogy beleszóljak a magánéletedbe is. Hiába látsz rá ezer példát, ne cseréld le a feleségedet. Ne költözz be olyan lakásba, ahová régen csak alkalmi szeretkezésekre jártál fel, óvakodj az olyan szobáktól, ahol az ágy az összképet meghatározó bútor. Elhiszem neked, hogy ez az új viszony feltölt energiákkal; könnyebben ébredsz, újra elkezdesz tornázni, megveszed magadnak azt a zakót, melyet eddig túl fiatalosnak találtál. Gyérülő hajad ellensúlyozására szakállt növesztesz. Aztán az inga egy idő után visszaleng, a lendület hamarosan elfogy és behajtják rajtad a kölcsönvett illúziók bérleti díját. És egyáltalán nem biztos, hogy marad szellemi tartalékod, amiből fizetni tudsz.

Újra mondom: ne tarts lépést! Ne hagyd, hogy állandó görcsbe kényszerítsenek, ugrásra készen lesd: mikor kell elindulnod, hogy ne szakadj le a többiektől, maradj csak le nyugodtan.

Tapasztalni fogod, hogy az előnyök kézzelfoghatóak: kikerülsz a mozgásodat akadályozó tömegből, és többé nem kell beszívnod az elhasználódott, rossz levegőt. Újra szabadon tájékozódhatsz, és biztosítalak, hogy te is eljutsz majd oda, ahová mások. Rizikód a felére-harmadára csökken, minden veszélyes közlekedési manővert egyéni akcióvá alakíthatsz át, egy-egy nagy ívű kanyarodásnál nem kell alkalmazkodnod senkihez.

Azt sajnos nem ígérhetem, hogy a napi divatokkal szemben sorsodban érvényre jut majd az értékek valódi rendje. Az viszont megint kétségtelen, hogy ha lépéseidben megőrződ a magad igazi ritmusát, előbb-utóbb egyéniségnek tűnsz majd.

Még egy apróság, de ha úgy tetszik, jelképnek is felfoghatod: a katonai szabályzat előírásai szerint a hidakon csapat alakzatban átkelő egységeknek tilos lépést tartaniuk, mert ez olyan rezgéshullámokat kelthet, hogy leszakad alattuk a híd. Áldott az a láb, amely megtöri a lépések unott és kényszerű ritmusát.

IX.

TARTS KI, SÖPKÉZ!

Ha nem unod még, megint idéznék egy példát a helytállásról. A ponyvaóriás P. Howard egyik látomását kölcsönzöm ki: a Söpkéz-epizódot. Illene pontosan is idéznem a szöveget, de hiába lapozgattam végig lányom könyvespolcán a sárga, rajzos fedelű köteteket, nem leltem fel sehol. Így el kell fogadnod, hogy az emlékezetemre hagyatkozzam, nézd el, ha tévedek.

Képzeletünknek ismerős tájon, valahol a Szahara sivatagban vonul egy cirkuszkaraván. Messze jár még az úti céljától, mikor egy hirtelen és titokzatos járvány üti fel a fejét – legvalószínűbben sárgaláz lehet. Egymás után esnek ágynak az artisták, majd a műszaki személyzet, egy idő után a sofőrök is kidőlnek a kormány mellől, és a karaván megáll.

Az oroszlánok és a többi sivatagi ragadozó előbb csak távolról figyeli a veszteglő cirkuszkocsikat, aztán zsákmányt sejtve egyre közelebb húzódik. Minden, ami mozdulatlan, könnyen támadhatónak látszik.

A társulatban már senki sincs, aki fegyvert foghatna. A dobókésekkel és baltákkal dolgozó fenomének lázrohamokban fetrengenek ágyukban, azt pedig ugye nem kell magyaráznom neked, hogy a díjbirkózók embernek általában milyen gyöngék. Aki bírta még magát, az összeszedte ereje morzsáit és tántorogva elindult reménybeli távoli oázisok felé.

Egyedül Söpkéz, a hangutánzó maradt a fedélzeten, megpróbálja megvédeni a karavánt. Esténként, mikor a vadállatok körös-körül támadásra gyülekeznek, Söpkéz a mikrofon elé ül, és madárhangokat utánoz. Produkcióját most nem fogja vissza a cirkusz vastag sátorponyvája, az erősítő szétszórja a sivatagban.

A vadállatok megtorpannak ettől a hangtól, nem szokták meg, hogy kiszemelt áldozataik ki merik nyitni a szájukat. Előbb távol húzódnak, aztán reggel elkotródnak homokba ásott gödreikbe. De a következő éjszaka nesztelen talpakon suhanva újra megjelennek, Söpkéz nem pihenhet: egyfolytában trillázik, csattog, turbékol, pittyeg, csiripel.

Egy nap aztán Söpkéz megérezte, hogy a torka kezd kifáradni. Egyre nehezebben hozta a magas fekvésben csapongó hangokat, megpróbált más, könnyebben reprodukálható állathangokat utánozni. Megint csak emlékezetből próbálom felidézni P. Howard szövegét: tarajos sült, mocsári kakadut, mindegy, hogy mit, csak szóljon valamilyen hang az erősítőből, mert addig a ragadozók nem indulnak rohamra.

A történet persze úgy végződik, hogy egy éjszaka Söpkéz végképp elfárad, már egy halat sem tud utánozni, a vadállatok széttépik az ajtóban a vékony szúnyoghálókat, és ordítva beugranak a betegszagú cirkuszkocsikba – később az erre vetődő légiós katonák már csak fehérlő csontokat találnak.

Nem tudhatjuk, hogy Söpkéz mit csinálna jelen napjainkban. Annyi bizonyos, hogy az éjszakai sivatag sötétjében megbújva most is ott várnak jelenésükre a ragadozók. Oroszlán kevés van közöttük – inkább nagyobbacska hiénák, sakálok, kövér dögevők, de a sárgaláz gyötörte, éhező, legyengült karavánnal ők is végezni tudnak.

Söpkéz most is tisztában van vele, hogy az élet addig tart, amíg a hangja végképp el nem csuklik. Tarts ki, Söpkéz, akárhol is vagy, énekelj, beszélj és írj még egy keveset. Ne keserítsen el, hogy a fényes hangversenytermek közönsége lenézi a produkciódat. Ne bántson, hogy soha nem kapsz meghívást a Scalába vagy a Metropolitanbe, de a Don Juanok, Manricók, Sarastrók sem jönnek ki a sivatagba, hogy harcba szálljanak a nyomorultak és védtelenek oldalán.

Van értelme folytatni, ezt megláthatod ellenségeiden. Hidd el, a hiénák már csodálkoznak, hogy nem estünk természetes zsákmányukul, ahogy ők korábban elképzelték. Egyre ingerültebbek, már egymást is marják, tudják, hogy nincs más esélyük, mint az a néhány óra, ami az éjszakából még hátravan. Hátha most ők fáradnak el és a hajnal első fényére farkukat behúzva visszakullognak a homokdűnék közé.